

ԵՏՀՐԱՏԻ

ԵԺԱՆԱԳԻՆ

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

№ 159 - 100

№ 159 - 100

ՇԻՐԿԱՆՋԱԴԵ

ԱՐՏԻՍՏԸ

891.99

Ը - 66

ՊԵՏԶԲԱՏ—1938

U.S.

317

ՊԵՏԶՐԱՏԻ ԵԺԱՆԱԳԻՆ ԳՐԱԳԱՐԱՆ

№ 159-160

№ 159-160

Շ Ի Ր Վ Ա Ն Զ Ա Դ Ե

291.991

Ե-66

այ

Ա Ր Տ Ի Ս Տ Ը

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԿԻԱՆ-1938

115 JUL 2013

98241

-6 NOV 2011

1144

39

Հինգ ամիս եր ընդամենը Ողեսսայումն էյի, չորրորդ անգամ փոխեցի սենյակս: Փոքր ի շատե մեծ քաղաքում բնակվող մե- նակեյի համար մի առանձին հաճույք ե ստեպ-ստեպ կացարան փոխելը: Անցնելով մի թաղից մյուսը, կարծում ես մի յերկրից մյուսն անցար: Նոր հարեանություն, նոր միջավայր, յերբեմն այլ կենցաղով ու վո- գով:

Այս անգամ պիտի բնակվեյի քաղաքի աղմկալի փողոցներից միում, հինգհարկանի մի տան յերրորդ հարկում: Տանտիրուհին ի- տալուհի յեր, գեր, առողջ, ամրակազմ մի ալրի մոտ հիսուն տարեկան: Նրա ամուսինը յեղել եր իտալական ոսկերայի հուշարար, շատ վաղուց հայրենիքից տեղափոխված Բուսաստան: Մեռնելով՝ կնոջ ու միակ դեմ-

տեր համար թողել եր իբրեւ ժառանգություն
հին նոտաների մի մեծ կապոց և իտալացի
արտիստների ծանոթությունը: Այրին, ապ-
րելու ուրիշ միջոց չունենալով, պարապում
եր սենյակներ վարձու տալով:

Հենց առաջին որն յես ծանոթացա հա-
րւաններին հետ: Այդ ինձ համար նոր և բա-
վական հետաքրքրական շրջան եր: Նա բազ-
կացած եր մեծ մասամբ իտալացիներից: Կար
և՛ մի ուսու ուսանող ու մի հրեուհի ատամ-
նարութ, բավական գեղեցիկ, թեև վոչ այն-
քան թարմ:

Կենտրոնը կազմում եր տանտիրուհու
դուստրը՝ շիկահեր, փղոսկրի պես փայլուն,
մաքուր ատամներով և գեղեցիկ աչքերով
քսան տարեկան Լուիզան: Նա յերգում եր
ունեք զորեղ ու անուշ ձայն, պատրաստվում
եր բեմին նվերվելու: Գիտեր նվագել դաշնա-
մուր, յերաժշտության դասեր եր տալիս,
փող ժողովում, փոր դնա Իտալիա ձայնը
մշակելու:

Առաջին որն անձանոթ շրջանում գլացի
սովորական անհարմարություն, յերկրորդ
որն ընտելացա, իսկ մի շաբաթ անցած՝ բա-
վական բարեկամացա բոլորի հետ: Մենք ճա-
շում եյինք միևնույն սենյակում, միաժամա-
նակ, միևնույն սեղանի քով: Յերկու ժամից
սկսած մինչև յերեկոյան չորս-հինգ ժամը
ծիծաղ, յերգ, նվագում, պար ու սրախոսու-
թյուններ խառնվում եյին միմյանց և ջեր-
մացնում տարրեր ազգերի ու դավանություն-
ների պատկանող մարդկանց բարեկամական
մթնոլորտը:

Մի որ ճաշից հետո Լուիզան նստեց
դաշնամուրի քով և սկսեց նվագել ինչ-վոր
վայլս: Բասո-կոնտատո Չելլինին դրկեց
կոնտրալտո Լուկրեցիա Կաֆարելլին ու
սկսեց պարել: Բարձրացալ ընդհանուր ծի-
ծաղ, վորովհետև իրաջ վոր այդ մի գվար-
ճալի գույգ եր. Չելլինին խիստ նիհար եր և
չատ բարձրահասակ, Լուկրեցիա Կաֆարելլին,
ընդհակառակը, խիստ գեր եր և կարճահաս-

սակ: Լուիզան նվազելով հանդերձ գեղեցիկ
գլուխը ձգել էր հետ և անդուստլ քրքջում էր,
լեցնելով սենյակը յուր անուշ ձայնի հյուսթա-
լի հնչյուններով:

Ձվարճության տաք միջոցին դռների մեջ
նկարվեց ինձ համար մի անծանոթ կերպա-
րանք: Վոչ վոք առաջին պահ չնկատեց նրան,
բացի ինձանից, վոր նստած էյի դռների մոտ:
Անծանոթը հենց առաջին վայրկենից գրավեց
ուշադրությունս: Յես դիտեցի նրան: Մոտ
16—17 տարեկան մի պատանի յեր նիհար, գու-
նատ դեմքով, կուրծքը փոքր ինչ ներս ընկած:
Հագած էր մուգ-կապտագույն գոտեւոր կարճ
բաճկոն, վորի կուրծքը զարդարված էր աս-
րյա խաչաձև ծոպերով, և նույն դույնի նեղ
վարտիք: Ձեռին բռնած էր մի կակուղ կանա-
չագույն գլխարկ փետուրով զարդարված,
նման այն գլխարկներին, վոր դնում են թափա-
ռաչքիկ հույն անգրիավաճառները կամ իտա-
լացի յերաժիշտները: Նրա դեմքի գծերը կա-
նոնավոր էյին ու նուրբ, աչքերն ունեյին ինչ-

վոր մեկամաղձիկ արտահայտություն: Դա այն
յերջանիկ դեմքերից էր, վորոնք հենց առաջին
հայացքով մարդու սրտում չարժում են հա-
մակրության դժայցում:

— Բոն-ջուրնո,— ասաց նա, գլուխ տա-
լով:

— Ոհո՛, արտի՛ստը,— դռնեց ամենքից
առաջ բարիտոն կավալլարոն, վոր մի բարե-
սիրտ մարդ էր մոտ յերեսուն ու հինգ տարե-
կան:

— Արտի՛ստը, արտի՛ստը,— վրկնեցին
մյուսները:

Նույն վայրկենին պար, նվագում, ծի-
ծաղ ընդհատվեցին, և բոլորի հայացքները
դարձան դեպի պատանին:

— Վո՞րտեղ էյիր, այսքան ժամանակ
չէյիր յերևում,— հարցրեց կավալլարոն:

— Սպասեցեք, նա տխուր է,— դռնեց
Լուիզան և մոտեցավ պատանուն.— ելի ի՞նչ
է պատահել, ի՞նչու ներս չես մտնում:

— Վո՞րտեղ ե սինյորա Ստեֆանիան,—
հարցրեց պատանին:

Նրա ձայնը հուզված էր, դողում էր:
Կար այդ ձայնի մեջ մի սրտաշարժ չեղտ,
վոր արտահայտում էր հեղության հետ և
թախիծ:

— Ա՛յ, հասկացա,— ասաց Լուիզան,—
ելի մայրդ, յերևի, հիվանդ է: Խեղճ պա-
տանի, դու սլանում ես յերկինք, նա կպած է
յերկրին...

— Սինյորինա Լուիզա, յես ձեզ խնդրում
եմ ինձ չխղճալ,— դռչեց պատանին վիրա-
վորված,— սինյորա Ստեֆանիան այստեղ
չե՞:

— Մայրս խոհանոցումն է:

Պատանին գլուխ տվեց շնորհալի ձևով
ու հեռացավ:

— Նա չափազանց տխուր էր,— ասաց
Կավալլարոն,— անշուշտ մայրն այս անգամ
ծանր հիվանդ է:

— Չեմ կարծում,— նկատեց Լուիզան,—

այդ կինը միշտ հիվանդանում է վորդուն
տանջելու համար: Խեղճ պատանի...

— Խեղճ,— կրկնեց ոռոս ուսանողը կծու
հեղեղությամբ,— բայց նա չի ուզում, վոր
դուք նրան խղճաք, սինյորինա Լուիզա: Տե-
սա՞ք, ինչպես վիրավորվեց:

— Նա հպարտ է ինչպես սպանական
զբանդ,— ասաց Կավալլարոն, յուր բարի
աչքերը թանձր ունքերի տակից դարձնելով
դեպի ինձ,— և հպարտությունը սաղում է
նրա հեղությանը: Սինյոր, նրա կերպարանքն
ինձ միշտ հիշեցնում է իմ յեղբորը: Տաղան-
դավոր ջութակահար էր, մեռավ քսան տա-
րեկան հասակում թևերիս վրա:

— Դուք ճանաչո՞ւմ եք Լևոնին,— դիմեց
ինձ որիորդ Ռախսան, հրեուհի ատամնա-
բուժի:

— Վո՞չ: Յերևակայեցեք, հարևաններ,
սպարոնը մեր արտիստին չի ճանաչում:

— Ո՞ր, այդ աններելի յես,— դռչեցի
Լուիզան ու Լուկրեցիա Կաֆարիյին:

— Իմ կարծիքով, — ասաց Կալալարոն, — ով դեղարվեստասեր է, իրավունք չունի Լեոնին չճանաչելու: Նա իսկական արտիստ է, այո՛, հոգով, սրտով, արյունով, ամբողջ էյուլթյամբ արտիստ:

Իմ Հետաքրքրությունը բոլորովին գրգռվեց: Ո՞վ է, վերջապես, այդ մանուկը, վոր այդքան գրավել էր հարևաններիս համակրանքը:

— Յեթե կամենում եք, իսկույն կծանոթանաք, — ասաց Լուիզան. — արժե այցելել նրան յուր ասպարանքում: Գիտե՞ք ինչ, — դարձավ նա ընդհանուրին, — վատ չի լինիլ, յեթե խմբովին գնանք մեր արտիստի հիվանդ մորը տեսնելու: Այո՛, վատ չի լինիլ... Յես գնում եմ, ով ուզում է, թո՛ղ հետևե ինձ:

Այս ասելով, նա անմիջապես դիմեց դեպի դռները: Բացի ուսանողից և յերկրորդական բարխտոն Բորելլիից, բոլորս հետև

վեցինք նրան, նույնիսկ հաստատամարմին Լուկրեցիա Կաֆարելլին:

Արտիստը բնակվում էր նույն տան վերին հարկում: Լուիզան մեզ առաջնորդեց դեպի գլխավոր սանդուղը, բարձրացանք չորրորդ հարկը: Այնտեղից նեղ, կեղտոտ, փայտյա սանդուղով հասանք հինգերորդ հարկը, մտանք մի մթին անցք: Անմիջապես խփեց մեր քթին ճարպի մեջ տապակվող մսի անախորժ հոտը:

Լուիզան կանգ առավ մեկլթևանի մի ցածր դռան առջև:

— Սինյոր Չելլինի, — ասաց նա, — ձեզ համար պիտի առաստաղը մի Ֆուտ բարձրացնել:

— Իսկ սինյորինա Կաֆարելլիի համար դռները պիտի յերկու Ֆուտ լայնացնել, — հեզեց Չելլինին կոնտրալտոյի մարմնի հաստությունը, գրկելով յուր յերկայն թևով նրա իրանը:

Մենք մտանք մի սենյակ, վոր մի փոքր

մեծ եր, քան մի մեծ հավարուն: Այնտեղ, մութ անկյունում, պատի տակ յերևում եր ինչ-վոր բան, նման անկողնակալի թե թախտի՝ չգիտեմ. սինյորա Ստեֆանիայի հաղթանդամ մարմինը թաղցնում եր նրան իմ աչքից: Մի քայլ առաջ գնալով, տեսա հնամաշ վերմակի տակ պառկած մի կնոջ դեմք: Նրա ճակատը կապած եր սև թաշկի-նակով, աչքերը հառած... առաստաղին: Նա տնքտնքում եր ու ծանր հառաչում: Նրա վոտների կողմում կանգնած եր «արտիստը»: Ըստ յերեութին, նրա միտքը կլանված եր կամ մոր հիվանդությամբ կամ մի ուրիշ հոգսով, վորովհետև մեր յերևալը աննկատելի մնաց նրա համար:

— Դե լա՛վ, քիչ տնքտնքա, — ասում եր սինյորա Ստեֆանիան հիվանդին, — չես մեռնում, մի՛ վախենար: Սովորական հիվանդությունդ է, ելի, վաղը կանցնի: Բա-բա-բա, տե՛ս, մոտդ ինչ պատվավոր հյուրեր եմ յեկել: Համարյա իմ բոլոր կալալերներն ու

դամերը: Տղա, — դարձավ նա Լևոնին, — յերևի, այդ դու յես անհանգստացրել մարդկանց:

Պատանին նայեց մեզ, չափազանց չփոթվեց և շտապեց սենյակի ընդամենը մի դույզ ջարդված աթոռներն առաջարկել յոթ հյուրերից չգիտեր վո՛ր մեկին:

— Պարոնը բժի՞շկ է, — հարցրեց հիվանդը, յերբ տեսավ ինձ:

— Բժիշկ չէ, — պատասխանեց սինյորա Ստեֆանիան, — բայց յերևի, ցավդ բժշկից լավ կհասկանա: Քո հայրենակիցներից ե...

— Հա՞յ, — գոչեց հիվանդը զարմանալով թե ուրախանալով չգիտեմ և, գլուխը դանդաղ բարձրացնելով, նստեց անկողնում:

— Հա՞յ, — կրկնեցի յես զարմացած, վորովհետև ինչ ազդի ասես սպասում եյի այդ միջավայրում, բացի հայից:

— Այո՛, — ասաց որիորդ Ռաիսան, — արտիստը ձեր հայրենակիցն է. զարմանալի յե, վոր չիմացաք հենց առաջին տեսնելուց:

մեծ եր, քան մի մեծ հավարուն: Այնտեղ, մութ անկյունում, պատի տակ յերևում եր ինչ-վոր բան, նման անկողնակալի թե թախտի՝ չգիտեմ. սինյորա Ստեֆանիայի հաղթանդամ մարմինը թաղցնում եր նրան իմ աչքից: Մի քայլ առաջ դնալով, տեսա հնամաշ վերմակի տակ պառկած մի կնոջ գեմք: Նրա ճակատը կապած եր սև թաշկի-նակով, աչքերը հառած առաստաղին: Նա տնքտնքում եր ու ծանր հառաչում: Նրա վոտների կողմում կանգնած եր «արախտը»: Ըստ յերևութին, նրա միտքը կլանված եր կամ մոր հիվանդությամբ կամ մի ուրիշ հոգսով, վորովհետև մեր յերևալը աննկատելի մնաց նրա համար:

— Դե լավ, քիչ տնքտնքա, — ասում եր սինյորա Ստեֆանիան հիվանդին, — չես մեռնում, մի՛ վախենար: Սովորական հիվանդությունդ ե, ելի, վաղը կանցնի: Բա-բա-բա, տե՛ս, մոտդ ինչ պատվավոր հյուրեր են յեկել: Համարյա իմ բոլոր կավալերներն ու

դամերը: Տղա, — դարձավ նա Լևոնին, — յերևի, այդ դու յես անհանդստացրել մարդկանց:

Պատանին նայեց մեզ, չափազանց չփոթվեց և շտապեց սենյակի ընդամենը մի զույգ ջարդված աթոռներն առաջարկել յոթ հյուրերից չգիտեր վո՛ր մեկին:

— Պարոնը բժի՞շկ ե, — հարցրեց հիվանդը, յերբ տեսավ ինձ:

— Բժիշկ չե, — պատասխանեց սինյորա Ստեֆանիան, — բայց յերևի, ցավդ բժշկից լավ կհասկանա: Քո հայրենակիցներից ե...

— Հա՞յ, — գոչեց հիվանդը զարմանալով թե ուրախանալով չգիտեմ և, գլուխը դանդաղ բարձրացնելով, նստեց անկողնում:

— Հա՞յ, — կրկնեցի յես զարմացած, վորովհետև ինչ ազդի ասես սպասում եյի այդ միջավայրում, բացի հայից:

— Այո՛, — ասաց որիորդ Ռախսան, — արտիստը ձեր հայրենակիցն ե. զարմանալի յե, վոր չիմացաք հենց առաջին տեսնելուց:

— Վո՞րտեղացի յեք,— հարցրեց հիվանդը,— Բեսարաբիայից չե՞ք: Վո՞չ: Ո՞ր, այդ շատ լավ ե, շատ լավ: Ո՞Ք-ո՞Ք-ո՞Ք, Բեսարաբիայի հայերը աստված չունին, դա-
զաններ են, չեն ուղում ցավս հասկանալ: Տե՛ր աստված, վոչ վոք ցավս չի հասկանում, վոչ վոք:

— Ելի մի՛ սկսիր հին յերգդ,— գոչեց սինյորա Ստեֆանիան,— բավակա՛ն ե:

— Վո՛չ, Ստեֆանիա, չեմ կարող լռել, սիրտս այրվում ե: Դու ել մայր Լեա, բայց զավակդ տղա չե: Ո՞հ, յերանի իմն ել աղ-
ջիկ լիներ: Չգիտես, ինչ ե անում նա: Հոր նման տանջում ե ինձ: Պարոն,— դարձավ ինձ,— այդ փչացածն իմ միակ տղան ե, հասկանո՞ւմ եք, միակ, ուրիշ զավակ չու-
նիմ: Աստված սիրեք, խելքի՛ բերեք նրան: Նա հոր ճանապարհով ե գնում...

— Սովորական գանգատներ են,— շշրն-
ջաց ականջիս Լուիդան,— ուշադրություն մի՛
դարձնեք:

Յես նայեցի Լեոնին: Ամաչելուց նա յե-
րեսը դարձրել եր պատին, մեզ չեր նայում:

Լուիզան մոտեցավ նրան, բռնեց ձեռնե-
րից, յերեսը դարձրեց յուր կողմը, ուղիղ
նայեց աչքերին՝ բարեկամական— վո՛չ, ա-
վելի՛— սիրող քրոջ քնքույշ հայացքով: Ինձ
թվաց, վոր այդ հայացքը թափանցեց մինչև
Լեոնի հոգու խորքը: Յեվ ո՞ւմ հոգու խորքը
չեր թափանցիլ այն: Լեոնը զվարթացավ ե
յերախտադիտության զգացումով լեցուն աչ-
քերով նայեց իտալուհու յերեսին:

— Յեթե որինավոր վորդի լիներ,— շա-
րունակեց հիվանդը,— ձեզ նման պատվավոր
հյուրերին այսօր այս խոզաբնում կընդունե՞ր:
Տեսնո՞ւմ եք, աթոռներ ել չունինք: Անա-
մո՛թ, ի՞նչ ես ցցվել փայտի պես: Չե՞ս տես-
նում հյուրերիս:

Լեոնը կրկին անգամ սենյակի մի գույգ
աթոռներն առաջարկեց մեզ: Նստել անկարե-
լի յեր. այդ փոքրիկ սենյակում յոթ-ութ
հոգի կանգնել միայն կարող եյին: Լուիզեցիս

կաֆարէլին յերկար չդիմացալ ողի սա-
կավությանը, դուրս գնաց: Զեւլինին հետե-
վեց նրան, ասելով թե «արտիստի» մայրը
մեռնելու ակտորժակ չունի դեռ, կարիք չկար
անհանգստանալու:

Նրանց դուրս գնալուց հետո սենյակին
այնչափ դռնե ազատվեց, վոր յես կարող եյի
դիտել շուրջս: Այն, ինչ վոր տեսա, ինձ հա-
ճելի զարմացում պատճառեց: Մի անկյու-
նում կախված եյին աշխարհիս անվանի յե-
րաժշտապետների, նվագիչների, յերգիչների
ու յերգչուհիների լուսանկարները հովհարի
ձեռով միմյանց միացրած: Մյուս անկյունում
դրված եր մի փոքրիկ գրասեղան, ծանրա-
բեռնված գանազան եժանագին գեղարվեստա-
կան իրերով: Այնտեղ տեսա Բեթհովենի,
Մոցարտի, Շեքսպիրի և Վաղների կալյա
կիսարձանիկները աղյուսի գույնով, մի հաստ
խեցեղեն շվի, մի կոտրված սրինգ և ուրիշ
այդպիսի սրարագաներ: Սեղանի առաջին պա-
տից կախված եյին մի կիթառ, մի մանդոլի-

նա և մի ինչ-վոր թատրոնական զգեստ՝ նման
Ռիգոլետտոյի հագուստին: Սմենահետաքր-
քրականը մի նկար եր պոլիտորայի վրա, վոր
ներկայացնում եր յերկու պատանիների մենա-
մարտությունը բռնեցքներով մի փողոցա-
յին յերգչուհու համար: Աղջիկն ընկել եր
մեջտեղ գղղղված մաղերով և աշխատում եր
բաժանել ակոյաններին...

— Տեսնո՞ւմ եք, — չնչաց ականջիս կա-
վալարոն, — յերաժշտություն, նկարչու-
թյուն, պոեզիա, վոչինչ չի մոռացված:

Այդ միջոցին հիվանդը շարունակում եր
գանգատվել.

— Ահա յերեք ուր ե, առաւոտներն ել
յերեսը չեմ տեսնում: Նա չի քնում, Ստեֆա-
նիա, չի քնում: Զե՞ վոր կարող ե հիվանդա-
նալ, հետո յես ի՞նչ անեմ, ո՞վ կպահի ինձ:
Գիշեր-ցերեկ թատրոններումն ե: Հոր ցավը
վորդուն ե անցել: Անիծվի նրա գերեզմանը,
որս սևացրեց:

— Ե՛լի միևնույն գանգատները, — ար-

տասանեց Լուիզան, — և ի՛նչպէս չի հոգնում
այդ կիներ: Յետամո՛ղ...

Արդարեւ, հիվանդի աչքերի մեջ յերևում
եր յետամոլի հոգի, թեև գեղեցիկ էյին այդ
աչքերն և դեռ բավական վառւումն մոտ հի-
սուն տարեկան կնոջ թառամած դեմքի վրա:

Հրաժեշտ տալիս նկատեցի մի բան. Կա-
վալլարոն թազուն Լեոնի ձեռի ափի մեջ
սեղմում եր մի վոսկէղբամ, պատանին հրա-
ժարվում եր ընդունել: Այդ ժամանակ բա-
րիտոնը քայլերը դանդաղեցրեց, մնաց սե-
նյակում, թույլ տալով, վոր Լեոնը մեզ ու-
ղեկցի:

Սինյորա Ստեֆանիան համառոտ պատ-
մեց ինձ Լեոնի մասին հետեյալը: — Նրա
հայրը յեղել է թատրոնական վարսավիր և
չափազանց գեղարվեստասեր: Համեստ, գլու-
խը քաշ արհեստավորը հանկարծ անձնատուր
է լինում հարբեցողության կործանիչ ախտին
և վոչ առանց պատճառի: Պարզվում է, վոր
նա անհույս սիրահարված է մի յերգչուհու

վրա: Կուլիսների հետևում շուտով նա դառ-
նում է ընդհանուր կատակների ու ծաղրի ա-
ռարկա: Արտիստներից սկսած մինչև վերջին
թատրոնական ծառան ծիծաղում են նրա
հանդուգն զգացման վրա դեպի մի գեղեցկու-
հի, վորի յերկրպագուների թվում անվա-
նում են նաև տեղական քաղաքագլուխ, հայտ-
նի միլիոնատեր ու բարեգործ հույն Մարագ-
լիին...

Հալածանքն ու ներքին վիշտը ներգոր-
ծում են վարսավիրի վրա այնչափ, վոր սըր-
տի դառնությունն ողու մեջ չի կարողանում
խեղդել: Մի որ նա ծեծում է ռեժիսյորին,
վոր ծաղրելիս է լինում նրա շինած մի կեղ-
ծամբ, անվանելով նրան «սրիկա»: Նրան
զրկում են թատրոնական վարսավիրի պաշտո-
նից: Այդ ժամանակից նա դառնում է ողու
և փողոցների անդառնալի սեփականու-
թյուն: Յեւ մի յերեկո վոստիկանները գըտ-
նում են նրան մի ծառի տակ, ձյունի մեջ
թափալված, բերում են տուն: Յերեք որ

չանցած՝ մեռնում ե տիֆից, թողնելով կնոջն ու զավակին ճակատագրի հաճույքին:

Այրին, ամուսնու արհեստից զզված ու տանջված, ութ տարեկան լեռնին հանձնում ե մի ատաղձադործի և ինքը սկսում ուրիշների համար ճերմակեղեն կարել: Յերկու ամիս չանցած՝ մանուկն արհեստանոցից փախչում ե ուսումնարան: Բարի մարդիկ տալիս են նրա ուսումնաւարձը: Նա սովորում ե գրել-կարդալը: Այրին հանձնում ե նրան հագուստեղենի վաճառատուն: Մանուկը չի մնում աշխտեղ: Մի աներեւելով ձեռք մղում ե նրան դեպի թատրոն: Նա դառնում ե աֆիշներ բաժանող որսկան հիսուն կոպեկով և թատրոնների վերնահարկը բարձրանալու իրավունքով:

Անցնում ե կուլիսների հետևը, կամաց-կամաց ծանոթանում ե արտիստական աշխարհի հետ: Այժմ բոլոր արտիստները ճանաչում են նրան, բոլորին նա ծառայու-թյուններ ե անում և բոլորը սիրում են նրան

յուր հեղության և աշխուժության համար: Նա լուչ մի ներկայացում բաց չի թողնում, մանավանդ իտալական խմբի ներկայացումները: Նա ցերեկներն ել թատրոնումն ե կամ նրա շուրջը:

— Սինյոր, կզարմանաք յեթե ասեմ, վոր այժմ նա յերբեմն ստեղծում ե նորեկ անծանոթ արտիստի համար փառք մեր քաղաքում, — չարունակեց մոր փոխարեն Լուիզան: — Այո՛, այո՛, սինյոր Չելլինի, մի՛ հակառակեք, այս ճիշտ ե: Նա ունի բազմաթիվ հույն ու հրեա ընկերներ, վորոնք զարմանալի հավատ ունին դեպի նրա ճաշակը և քիրում են նրան: Դրանք կլակյորներ չեն, վո՛չ, այլ թատերասերներ: Չգիտեմ, զուցե նրանք կաշավում են, բայց լեռնը՝ վո՛չ, յերբեք չի կարելի նրան կաշառել: Սինյոր Կավալարո՞, ճի՞շտ եմ ասում, թե վոչ:

— Նա ազնիվ ե վորպես նորածին և զգայուն՝ վորպես քնարի լար, — արտասանեց

բարխտունը:— Նա իմ հանգուցյալ յեղբոր տիպարն է...

— Բայց ի՞նչպես է ստեղծում անծանոթ արտիստի համար փառք, — հետաքրքրվեցի յես:

— Առաջին ծափահարությամբ, — պատասխանեց Կավալարոն:

— Չեմ հասկանում, — ասացի յես:

— Սինյոր, յերևի չգիտե՞ք ինչ ասել է արտիստի համար առաջին ծափն անծանոթ քաղաքում: Շատ բան, յերբեմն ամեն ինչ: Դուք թատերասեր եք, նկատած կ'լինե՞ք մի յերևույթ: Թատրոնական սրահում նստող հասարակությունը հազիվ է վստահանում առաջին ծափը տալ անծանոթ արտիստին: Շատ անգամ, հոգով հիացած յերգչի յերգով, նա ամաչում է յուր հիացումը արտահայտել. կարող են նրան անճաշակ համարել: Բայց ահա ոգնության է հասնում Լևոնը: Նա ազատ է հասարակական նախապաշարումներից, չի քաշվում առաջին ծափը տալ:

Խումբը հետևում է նրա որինակին: Այն ժամանակ հասարակությունը նույնպես ծափահարում է: Մյուս որը լրագրները գրում են այդ ծափահարությունների մասին, և ահա անծանոթ արտիստի աջողությունը ասպահով է:

— Յեթե, իհարկե, արտիստը չնորհչ ունի, — ավելացրեց Չելլինին:

— Այո', իհարկե:

— Բայց քո Լևոնը կարող է շատ անգամ անչնորհքին ել տալ առաջին ծափը, — նկատեց Բորելին:

— Նկողություն, — պատասխանեց Կավալարոն, հեզնորեն ժպտալով, — մեք խմբի վերաբերմամբ գոնե նա դեռ այդպիսի սխալ չի գործել:

Յես գուշակեցի, վոր Բորելին դեռ չի արժանացել Լևոնի ծափին:

Վիճարանությունը գուցե չարունակվեր, յեթե կրկին ներս չմտներ Լևոնը: Այս անգամ նրա դեմքը բավական հանգիստ էր: Նա հրա-

վրեց Կալալարոյին մի անկյուն և, չնջալով ականջին, բաց թողեց նրա գրպանը մի վոսկեղեղամ: Հետո իմացա, վոր մեր դուռը գալուց հետո նա իր մոր բարձի տակ դտնում և այդ դրամը: Հասկանում և, վոր Կալալարոն պիտի դրած լինի, վերցնում և, բերում, վերադարձնում տիրոջը:

— Համառ ես, Լևոն, համառ, — գոչեց Կալալարոն, շոյելով սխառնու գլուխը հայրական սիրով: — Դե լա՛վ, մի՛ նեղանար, նստի՛ր, մի փոքր խոսենք: Դու, իհարկե, յերեկ թատրոնումն եյիր:

— Եյի:

— Հալանեցի՞ր ինձ...

— Իհարկե:

— Ապա ինչո՞ւ յերեսդ դարձնում ես ինձանից... Ա՛ա, կեղծո՞ւմ ես...

— Սինյոր Կալալարո, յերեկ դուք շփոթված եյիք:

— Յե՞ս. ամենեւին: Սխալվում յես:

— Վո՛չ, սինյոր, չեմ սխալվում: Յերբ

հանդիստ եք, յերբեք չեք չեղվում: Մենք ամենքս իմացանք, վոր ձեզ բարկացրել են:

— Քեզ այդպեա և թվացել: Վոչ վոք ինձ չեր բարկացրել: Ահա տեսա՞ր, Լևոն, ինձ դեռ լավ չես ճանաչում:

Լևոնը նայեց Կալալարոյի աչքերին այնպիսի պարզ ու խելոք հայացքով, վոր կեղծել նրա մոտ անկարելի յեր: Կալալարոն ձեռը դնելով նրա ուսին, ասաց.

— Ձեա սխալվում, բարեկամս, յերեկ ներկայացումից մի քիչ առաջ յես խոչոր վեճ ունեցա ռեժիսյորի հետ:

— Վո՛չ, սինյոր Կալալարո, ասացե՛ք դիրիժյորի հետ, — ուղղեց Լևոնը համարձակ:

— Դու վո՞րտեղից իմացար:

— «Ո՛ր Կառլո»-ն յերգելիս՝ սինյոր Մարտինին կես տոն բարձր վերցրեց ձեզ չեղելու համար: Սինյոր Մարտինին բոլորի վերաբերմամբ անաչառ և, բացի իրանից: Ռեժիսյորի պատճառով նա ձեղանից վրեժ չեր առնիլ:

Նա քինախնդիր ե միայն յուր անձնական
հակառակորդների դէմ:

— Լսո՞ւմ եք, սինյոր, — դարձավ ինձ
Կավալլարոն վողեւորված, — այս պատանու
բերանով խոսում ե ինքը յերաժշտական
բնազդը և դիտողական ձիրքը:

Լեոնը վերկացավ, գլուխ տվեց, շնոր-
հակալություն հայտնեց մեզ մեր այցելու-
թյան համար և շտապեց դեպի դռները: Այլ-
ևս նա այնքան գրավել եր ինձ, վոր կամեցա
անպատճառ հետը խոսել:

— Հայերեն գիտե՞ք, — հարցրի յես նրան
մի որ, յերևի, հայրենասիրական զգացումից
դրդված:

— Գիտեմ:

Նա, ինչպես և յուր մայրը, խոսում եր
ռուսերեն լեզվով տաճկական արտասանու-
թյամբ: Իտալացիներից միայն տանտիրու-
հիս և նրա աղջիկը գիտեյին ռուսերեն, նաև
Կավալլարոն: Մյուսների հետ Լեոնը խոսում
եր իտալերեն:

Մի քանի հարցեր տվեցի նրան պարզ հա-
յերեն լեզվով: Նա ապշած նայեց յերեսիս և
ժպտաց:

— Ձե՞ս հասկանում, — դարձա յես
ռուսերեն լեզվի ողնությանը:

— Այդ լեզուն յեկեղեցական ե, — խոսեց
նա տաճկերեն լեզվով, — իմ իմացած հայե-
րենն ահա այս լեզուն ե:

Ինձ համար նորություն չեր Բեսարաբի-
այի հայերի մայրենի լեզու չիմանալը: Բայց
առաջին անգամն եյի պատահում մեկին, վոր
տաճկերենը հայերեն եր համարում:

Յես խնդրեցի Լեոնին այցելել շուտ-շուտ
և իմ կողմից խոստացա այցելել նրան:

Նա ինձ յերկար սպասել չտվեց: Հետե-
վյալ օրն իսկ յեկավ սենյակս և ուրախ-ուրախ
հայտնեց, թե մայրն արդեն առողջանում ե:
Ուղիղն ասած, յես չեյի հետաքրքրվում մօր
վիճակով, ինձ զբաղեցնողը վորդու ճակա-
տագիրն եր:

Յերբ խոսք բաց արի Թատրոնի ու յերա-

Ժըշտության մասին, պատանին կերպարանափոխվեց, ինչպես կրակոտ սիրահար, յերբ խոսվում է նրա սրտի ընտրյալի վերաբերմամբ: Վոգեւորված նկարագրեց յուր լսած յերեւելի յերգիչների ու նվագիչների տաղանդը: Վերջին յոթ տարվա ընթացքում նա լսել է գրեթե բոլոր նշանավոր յերգիչներին ու նվագիչներին, վորոնք այցելել էին Ռուսաստանն Ողեստայի վրայով:

— Յերեւի, դու ել նվագում ես կամ յերգում,— հարցրի յես:

— Վո'չ, սինյոր:

— Չեմ հասկանում:

— Յերգելու համար ձայն չունիմ:

— Իսկ նվագելու համար գործիքներ չատ ունիս սենյակումդ: Յերեկ տեսա:

— Այո', նվագում եմ մանդոլինա և կիթառ:

— Նոտաներ գիտե՞ս:

— Սինյորինա Լուիզան սովորեցրել է: Դուք լսե՞ր եք նրա յերգեցողութունը: Հիա—

նալի ձայն ունե: Այնպես չե՞: Այո՞: Հավանե՞լ եք: Իհարկե, ո՛վ չի հավանիլ: Ո՞ր, Լուիզային մեծ ապագա յե խոստանում...

Նա լուեց, հառաչեց, հայացքը ձգելով դեպի անորոշ տարածութուն: Յես նրա դեմքի վրա նշմարեցի հոգեկան դադոնի տառապանքի արտահայտութուն: Խոստովանվում եմ, այն ժամանակ նշանակութուն վում եմ, այն ժամանակ նշանակութուն չավեցի նրա հառաչանքին: Յեւ մի՞թե կարող եյի յերեւակայել տասնութ տարեկան պատանու հոգին վորեւ լուրջ վշտի ընդուհուստ:

— Այդ բոլորը լավ,— ասացի յես,— բայց դու ինչո՞վ ես կերակրում քեզ ու մորդ: Չե՞ վոր հայրդ ժառանգութուն չի թողել:

— Գործ չատ կա, սինյոր: Պրոգրամներ եմ ծախում, ստատիստի դեր եմ կատարում բեմի վրա, պոչ եմ բռնում: Ա՛խ, սինյոր, յեթե միջոց ունենայի, կսովորեյի վիոլոնչել նվագել ու կմտնեյի յերաժշտական խումբը:

— Հիշում ես հորդ, Լևոն:

— Իհարկե, շատ լավ եմ հիշում:

— Ասում են, նա բարի մարդ էր:

— Այո՛, սինյոր, շատ բարի յեր, մի-
այն...

— Հարբում եր,— լրացրի յես պատանու
խոսքը:

— Նա յերբեք ինձ չեւ ծեծում, չեւ եւ
բարկանում վրաս: Բայց վո՛չ, մի անգամ
բարկացավ, հիշում եմ...

— Յերեւի, չարություն եյիւ արել:

— Այո՛: Այն ժամանակ նրա խանութն
ահա այն անկյունի կապույտ տան ներքին
հարկումն եր: Ամեն որ գնում եյի այնտեղ
կեղծամներ սանրում: Մի որ նա տխուր եր
չատ: Մի ժեներալ յեկավ յերեսը սալիւրել
տալու: Նրա մոտ միշտ մեծամեծներ եյին
դալիս: Յես վերցրի մի սանր, վրեն քաշեցի
մի թուղթ ու սկսեցի շրթունքներովս նվա-
ղել: Ժեներալը բարկացավ ու հորս հրամա-
յեց ինձ դուրս անել: Հայրս մոտեցավ, ա-

կանջս քաշեց ու, վզակոթիս տալով, վռնեց
դուրս: Բայց հետո, յերբ ժեներալը գնաց,
կանչեց ինձ ներս, աչքերս սրբեց, համբուրեց
ու ասաց. «Յեթե դու կուեննաս յերաժշտա-
կան ընդունակություն, ինձ դրավ կղնեմ,
քեզ չեմ թողնիլ առանց ուսման»: Այո՛,
սինյոր, շատ լավ մարդ եր, թեւ հարբում
եր: Սինյոր, ներեցեք, վո՞ր ժամն է:

— Տասնումեկ:

— Ո՛ր, յես ուշացա: Ներողություն, ելի
կգամ: Ձեր սենյակը լավն է: Դուք ինձ գրք-
եր կտաք կարդալու, այո՞: Շնորհակալ եմ:
Յտեսություն: Այսոր Կալաֆատի բենեֆիսն
է: Թատրոնը լիքն է լինելու: Պետք է գնամ,
պոչ բռնեմ:

Յես կամեցա հարցնել՝ ինչ ասել է «պոչ
բռնել», բայց Լևոնն արդեն չքացել եր:

Կալաֆատին ընտիր յերգչուհի յեր:

Գնացի թատրոն տոմսակ վերցնելու: Կատ-
սի առջև կանգնած էր գնողների մի յերկայն
չարք, վոր հասնում եր մինչև փողոցի կեսը:

— Հիշո՞ւմ ես հորդ, Լևոն:

— Իհարկե, շատ լավ եմ հիշում:

— Ասում են, նա բարի մարդ էր:

— Այո՛, սինյոր, շատ բարի յեր, մի-
այն...

— Հարբում եր,— լրացրի յես պատանու
խոսքը:

— Նա յերբեք ինձ չէր ծեծում, չէր ել
բարկանում վրաս: Բայց վո՛չ, մի անգամ
բարկացավ, հիշում եմ...

— Յերեւի, չարություն եյիր արել:

— Այո՛: Այն ժամանակ նրա խանութն
ահա այն անկյունի կապույտ տան ներքին
հարկումն էր: Ամեն որ դնում եյի այնտեղ
կեղծամներ սանրում: Մի որ նա տխուր էր
շատ: Մի ժեներալ յեկավ յերեսը սափրել
տալու: Նրա մոտ միշտ մեծամեծներ եյին
դալիս: Յես վերցրի մի սանր, վրեն քաշեցի
մի թուղթ ու սկսեցի շրթունքներովս նվա-
զել: Ժեներալը բարկացավ ու հորս հրամա-
յեց ինձ դուրս անել: Հայրս մոտեցավ, ա-

կանջս քաշեց ու, վղակոթիս տալով, վռնեց
դուրս: Բայց հետո, յերբ ժեներալը գնաց,
կանչեց ինձ ներս, աչքերս սրբեց, համբուրեց
ու ասաց. «Յեթե դու կունենաս յերաժշտա-
կան ընդունակություն, ինձ գրավ կդնեմ,
քեզ չեմ թողնիլ առանց ուսման»: Այո՛,
սինյոր, շատ լավ մարդ էր, թեև հարբում
էր: Սինյոր, ներեցեք, վո՞ր ժամն է:

— Տասնութեկ:

— Ո՛ր, յես ուշացա: Ներողություն, ելի
կզամ: Ձեր սենյակը լավն է: Դուք ինձ գըր-
քեր կտաք կարդալու, այո՞: Շնորհակալ եմ:
Յտեսություն: Այսոր Կալաֆատի բենեֆիսն
է: Թատրոնը լիքն է լինելու: Պետք է գնամ,
պոչ բռնեմ:

Յես կամեցա հարցնել՝ ինչ ասել է «պոչ
բռնել», բայց Լևոնն արդեն չքացել էր:

Կալաֆատին ընտիր յերգչուհի յեր:

Գնացի թատրոն տոմսակ վերցնելու: Կաս-
տի առջև կանգնած եր գնդիկներ ձի յերկայն
չարք, վո՞ր հասնում էր մինչև փողոցի կեսը:

Յեղանակը սառն էր, խոնավ, անախորժ։ Պիտի բռնեյի շարքի վերջին տեղն և ամենաքիչը մի ժամ սպասեյի մինչև հերթս հասնելը։ Ուզում եյի վերադառնալ տուն, յերբ լսեցի իմ աղբանուռնը։ Դա Լևոնի ձայնն էր, վոր կարող եյի ճանաչել հարյուրավոր ձայների մեջ։ Նա կանգնած էր կասից մի քանի քայլ միայն հեռու, յերկու հրեաների միջև սեղմված։

— Տոմսա՞կ եք ուզում դնել,— հարցրեց նա տաճկերեն։

— Այո՛։

— Յեկեք, տեղս բռնեցեք, ապա թե վոչ, չուտ չեք հասնիլ կասսին։

Յես բռնեցի նրա տեղը։ Նա գնաց կանգնեց շարքի վերջում։ Այստեղ միայն իմացա՝ ինչ ասել ե «պոչ բռնել»։ Լևոնը կանգնում էր շարքի հետևում և, յերբ բավական մոտենում էր կասսին, յուր հերթը ծախում եր ցանկացողին հինգ-տասը կոպեկով։ Հետո դարձյալ գնում էր ու շարքի հետևում կանգ-

նում։ Նա ամեն միջոց դործ էր դնում թատրոնից չհեռանալու համար։ Նրա ոգը, կերպուկուրը, կյանքը, ամեն ինչը թատրոնն էր։

Իմ հետաքրքրությունն այդ պատանու վերաբերմամբ արդեն այնքան մեծ էր, վոր աշխատում եյի ամեն ուր նրան տեսնել։

Մի առավոտ նրա մոտ հանդիպեցի յերկու անծանոթների, վորոնց հետ յուր սենյակի դռների առջև կանգնած խոսակցում էր։

Մեկն յուր հասակի պատանի յեր հնամաշ հագուստով, բայց գլխին նոր գլխարկ։ Դեմքի գծերը բուն հրեական էյին, աչքերը դեղնագույն, մազերը գրեթե կարմիր, յերեսը ինչ-վոր բծերով ծածկված, սակայն համակրելի։

Մյուսին յես շատ անգամ էյի տեսել քաղաքի զրոսավայրերում ու թատրոնների առջև։ Դա մոտ քսանուհինգ տարեկան յերիտասարդ էր, այնքան նիհար, այնքան բարակ ու դունատ, վոր, կարծես, մագաղաթից լիներ

չին՝լած: Նրա յերեսն յերկարավուն եր ու
 նեղ, աչքերը կլոր ու փոքրիկ, կոկորդի վոս-
 կորը դուրս ցցված: Հարթ ու նոսր մազերը,
 մինչև ունքերը քաշած կակուղ գլխարկի տա-
 կից ցած իջնելով, յակույի պես կպել եյին
 բարակ պարանոցին և ընդգրկել կոկորդի մի
 մասը: Սև սյուրտուկի վրա հագած եր թիկ-
 նոցավոր վերարկու առանց աստառի, լայն
 թևերով: Մի ձեռին բռնած եր բազկի հաս-
 տությամբ մի գեղնադույն փշոտ փայտ,
 մյուս ձեռին անկազմ գրքույկներ և տեղական
 լրագրերի համարները:

— Իմ ընկերներն են, — ասաց Լեոնը,
 անմիջապես ծանոթացնելով ինձ նրանց հետ:
 — Բանաստեղծ Չաուչենկո, Իցկո Մարգուրիս:

Յես հաճույքով սեղմեցի յերկուսի ել
 ձեռը:

— Չաուչենկոն սիրում է մարդկանց հետ
 ծանոթանալ յուր յերկերի միջոցով, — ասաց
 լայն վերարկու հագած յերթասարդը, վոր
 ինքը բանաստեղծն եր:

Յեվ անմիջապես, գրքույկներից մեկը
 պահելով քթիս առջև, հարցրեց.

— Չեյի՞ք կամենալ, արդյոք, մի որի-
 նակ վերցնել:

— Հաճույքով:

Գրքույկի վերնագիրն եր. Часы горя и
 страданий; стихотворения Леонида Никола-
 евича Чаушенко.

— Դուք գուցե զարմանաք, մոսյո, —
 ասաց նա, դնելով վարտիքի գրպանը գրքույ-
 կի արժեքը, — վոր յես, այսպես ասած,
 հանդգնեցի կապել ձեր վզին իմ յերկը: Բայց
 մի՛ վրդովվեք, մարդիկ իրանց խիղճն են ծա-
 խում, Չաուչենկոն յուր յերկերը: Նախկին
 դրաշար եմ: Ինքս դրում եմ, ինքս շարում,
 ինքս տպում, ինքս վաճառում, ինքս ել ու-
 տում իմ սրտի արյան վաստակը...

— Իսկ յես նախկին և ներկա ջհուղիկ
 եմ, — ընդհատեց բանաստեղծի խոսքը Իցկո
 Մարգուրիս կոչված պատանին, — յերբեմն
 լրագիրներ եմ ծախում, յերբեմն ել թատրոն-

ներում ծառայում: Նեղ տեղն ընկնելիս փողոցներում կռիվներ եմ սրբում:

— Յեվ յերևակայում ե իրան ազադա Ռուբինյանին, — հեզնեց Չաուչենկոն:

— Ա՛խ, պարոն, արդյոք դուք յերաժըտության ուսուցիչ եք: Վո՞չ: Ափսո՛ս: Յես կլամենայի ձեզանից դաշնամուրի վրա դասեր վերցնել: Միծաղի՛ր, Չաուչենկո, բայց ելի յե՛ս պիտի քո Часы горя и страданий յերաժըտության վերածեմ: Դե լա՛վ, դավադանդ մի՛ ցույց տուր, յես յերկչոտ ջհուղներից չեմ, յես հրեա յեմ: Արե՛վիդե՛րչի, սինյոր... Գնա՛նք, բանաստեղծ: Չիմբա, չիմբա—չիլալա՛...:

Նա քամու արագությամբ թռավ դուրս: Չաուչենկոն հետևեց նրան, հաստ գավազանի ծայրն աղմուկով զարկելով փայտյա սանդուղի աստիճաններին:

Փառք աստուծո, այս անգամ Լևոնի մայրը տանը չեր. գնացել եր շուկա պարեն գնելու: Լևոնն ասաց, թե Չաուչենկոն ու

իցկո Մարգուլիսն յեկել էյին խորհրդակցելու իտալական խմբի առաջին յերգչուհի Բարբենի բենեֆիսի մասին: Պատրաստվում են արտաքո կարգի ցույցեր: Չաուչենկոն մտադիր ե բենեֆիսի պատվին նվիրել յերգչուհուն մի բանաստեղծություն, վոր պետք ե թարգմանել իտալերեն:

Յես, Լևոնին փորձելու համար, ասացի.

— Կցանկանայի խմանալ, դուք ի՞նչ գործ ունիք յերգչուհիների բենեֆիսների հետ:

— Ի՞նչպես թե ինչ գործ ունինք, — գոչեց նա զարմացած, — յերգչուհիները գեղարվեստին չե՞ն ծառայում:

— Շատ ել ծառայում են, հետո՞:

— Ամեն մարդ պարտավոր ե պատվել գեղարվեստը:

— Գեղարվեստը չալյություն ե: Նա հարուստների համար ե: Իսկ դու և քո ընկերները աղքատ եք...

— Հարուստներն արտիստներին նվերներ են անում, իսկ մենք՝ ցույցեր...

Հաղիվ մի քանի բոպե խոսել էյինք, յերբ ներս մտավ Լեոնի մայրը: Դնելով պարենի զամբուղը Շեքսպիրի քթի առջև, նա խոկույն ևեթ հարձակվեց վորդու վրա.

— Ելի փողոցային սրկիաները ալատեղ էյին, հա՞: Յերեւի, խորհուրդ ունեյիք: Մի շարաթ ե՛ գլուխս ցավեցնում եք այդ յերդջուհու բենեֆիսով: Պարոն, տեսա՞ք, տեսա՞ք այս անդամի ընկերներն ովքեր են: Ի՞նչ կարող ե սովորել այդպիսիներից: Փո՛ւչ, փո՛ւչ զավակ...

Յերբեմն մայրերը կարող են իրենց հարազատ զավակների թշնամին լինել: Անշուշտ Լեոնի մայրը սիրում էր վորդուն, բայց չէր տեսնում յուր և նրա մեջ յեղած վիճը, այն անպիտան վիճը, վոր չէր կարելի լեցնել ու հարթել անվերջ նախատինքներով: Մի անգամ այս մասին խոսում էյինք մեր սեղանատանը. սինյորա Ստեֆանիան և Բորելլին պաշտպանեցին մորը, իսկ մյուսները՝ վորդուն: Ռախսան ասաց.

— Մեզ հրեաներիս համարում են նյութապաշտ: Յես դեմ չեմ, ճիշտ ե. բայց, հավատացեք, վոչ մի հրեա, մանավանդ հրեուհի յուր վորդու վերաբերմամբ այդ քրիստոնյա կնոջ չափ նյութամոլ չէր լինի: Հրեան խելոք կերպով ե հարստահարում յուր վորդուն: Յեթե յուր վորդու մեջ տեսնում ե յերաժշտական կամ յերգելու ձիրք, աշխատում ե հենց այդ ձիրքը շահագործել: Նա չի ստիպում նրան արհեստավոր կամ վաճառական դառնալ:

Յերկու անգամ Լեոնն իմ ներկայութեամբ լաց յեղավ, յերբ մայրը հանդիմանում էր նրան իբրև «անպետք» զավակի: Նա իրաթափեց մոր պարանոցին, դռնէլով.

— Մա՛մա, մա՛մա, մի՛ բարկանար, յես քեզ սիրում եմ:

Ո՛ր, վո՛չ, այդ պատանին չէր կեղծում: Նա սիրում էր մորն անչափ, և այս նրա դժբախտութեան պատճառներից մեկն էր:

— Կարելի՞ յէ,— լսեցի մի առափոտ

դռները հետևից Լևոնի ձայնը, յերբ դեռ անկողնից չեյի վերկացել:

Ուրախությամբ հրավիրեցի նրան ներս: Նա գլխաբաց եր, յերեսն անընթաց, աչքերի սպիտակուցները դեղնած, մազերը գզգզված, դեմքը մազադաթի պես գունատ: Կոնատակին պահած եր մանդոլինան և ախպես ամուր սեղմած, վոր, կարծես, վախենում եր ձեռքից խլեն: Նրա բաճկոնի կոճակները բաց եյին, փողկապ չուներ, շապիկ յեզրերը բաժանվել եյին և յերևան եյին հանում նրա նիհար կուրծքը: Ծնկների վրա կուչկոճկված վարտիքի ծայրերը բարձրացել եյին, յերեւում եյին կոշիկների ալանջները:

— Ներողություն, սինյոր, — ասաց նա, ցրված հայացքը պտտեցնելով չորս կողմը, — կարծում եյի՝ վեր եք կացել:

Յես շտապեցի նրան հանդատացնել, թե հենց վեր եյի կենում, յերբ յեկավ: Նա խնդրեց թույլ տալ իրան կես ժամ մնալու իմ սենյակում: Վոչ միայն կես ժամ, այլ

միշտ, յերբ կամենար և վորքան կամենար, կարող եր ոգտվել իմ սենյակից: Բայց այս անգամ ինձ չփոթեցրեց նրա այլայլված կերպարանքը:

— Ի՞նչ ե պատահել, — հարցրի, կարծես լով վոր թագնվում ե ինչ-վոր հալածոյններից:

Մի քանի վայրկյան չպատասխանեց: Յես հարցս չկրկնեցի, սկսեցի հազնվել: Նա մոտեցավ դռներին, նայեց դեպի դուրս ու հետ յեկավ, կանգնեց սենյակի մեջտեղում, ավելի ամուր սեղմելով մանդոլինան կռան տակ:

— Գիտե՞ք, սինյոր, — ասաց, — կարող ե մայրս գալ:

— Ի՞նչ անենք, թո՛ղ գա:

— Յես նրանից եմ փախել: Ուզում եր մանդոլինաս կոտրտել, վառարան գցել:

— Ինչո՞ւ:

— Մինչև լույս չեմ թողել նրան քնելու, նվագել եմ:

Հետո պատմեց, թե յերեկ ոպերային յե-

բաժնետական խմբի բենեֆիսն ե յեղել: Ներ-
կայացումից հետո բոլոր յերաժիշտները
գնացել են հյուրանոց ընթրելու: Խմբապետը
Լևոնին ել հրավիրել եր: Ընթրիքի միջոցին
մեկը վիժուկեղևով նվագել ե, ի միջի ալոց,
և՛ մի սպանական յեղանակ՝ «Մադրիդի շըբը-
մուլիկը»:

— Գլխիցս չեմ դուրս գալիս այդ յեղա-
նակը: Ուզում եյի անպատճառ սովորել հենց
այս գիշեր, վոր չմոռանամ:

— Յեվ սովորեցի՞ր:

— Այո՛:

— Ինձ համար կնվաղե՞ս:

Լևոնի քնավորությունը պարզ եր: Նա
կոտրատվել չգիտեր, ամեն բանի վերաբեր-
վում եր հասարակ: Յես արդեն մի քանի ան-
գամ լսել էյի նրա նվագումը: Վատ եր նվա-
դում թե լավ, չգիտեմ, միայն զգացվում եր
և զգացնել տալիս լսողին:

Նա նստեց աթոռի վրա, գրկեց մանդո-
լինան: Առավոտյան արեգակի կիտրոնագույն

շողերը սփռվել էյին ներս: Լևոնի աչքերն
անդիտակցաբար դարձան դեպի այդ շողերը,
կարծես ինչ-վոր դադարի մագնիսի զորու-
թյամբ: Ա՛խ, այդ վեր ուղղված աչքերը,
այդ հեղ դեմքը: Անցել են յերեք տարիներ,
բայց կանցնեն շատ տարիներ, դարձյալ այդ
որը վառ կմնա հիշողությանս մեջ:

Ի՞նչ եր Լևոնի նվագածը՝ բացատրել
չեմ կարող: Հիշում եմ միայն ինձ վրա գոր-
ծած տպավորությունը: Կիսամերկ բեվեռվել
էյի սենյակիս մեջտեղում և լսում էյի բուռն
զգացմունքների վիժումը: Վիշտ և բերկրու-
թյուն, փոթորիկ ու մեղմ թախիժ խառնվել
էյին «Մադրիդի շըջմուլիկի» մեջ. դոնե այս-
պես եր թվում ինձ: Գուցե դա մի կրակոտ,
ասպետական ժողովրդի սրտի հրաբուխն եր,
փոքր ինչ կանոնավորված ինձ անհայտ մի
հանճարի ստեղծագործ ուժով, բայց հետա-
քըրքրակապն ինձ համար նվագողն եր: Կար-
ծես, նյութեղեն պատանին չքացել եր, մնացել
եր միայն նրա սովերը: Նա չեմ նկատում իմ

ներկայութիւնը, քաղցր հնչյունների հեղեղով կլանված նյարդերը չէյին զգում աշխարհի նյութականը: Կարծես, հոգին ամբողջովին ձուլվել եր նվազած յեղանակի հետ ու սլացել հեռու մի աշխարհ՝ ընտիր հոգիների կախարդական աշխարհը:

Յերբ ավարտեց, մի քանի վայրկյան լուռ եր, անշարժ, աչքերը տակաւին հառած արեգակի շողերին, վորոնք հետզհետե գունատովում եյին:

Յես չկարողացա ինձ գտել, վոգեորված գոչեցի:

— Կեցցե՛ս, Լևոն, կեցցե՛ս...

Բայց նա չլսեց: Անշարժ եր. նուրբ շրթունքները, վորոնք միշտ սեղմված եյին, դողում եյին նկատելի: Հանկարծ նրա ձեռները թուլացան, գլուխը մի փոքր թեքվեց ուսին, մանդոլինան հանդարտիկ սահեց կրծքից և ընկավ նիհարիկ ծնկերի վրա: Յեվ նրա գեպի շողերը հառված աչքերի մեջ նշմարեցի արցունք:

— Մանուկ, ինչո՞ւ յես լալիս,— գոչեցի կարեկցութամբ:

Նա վոտքի կանգնեց և, ճակատից հռացնելով թանձր մազերը, տարորինակ ձայնով արտասանեց.

— Վիտրոնչելլոստն ինձ ասաց՝ Մադրիդի շրջմոլիկը դժբախտ ե յեղել: Յուրտ գիշերները յերգել ե գրանդի աղջկա լուսամուտի տակ և լաց յեղել... Նրա հայրը աղքատութիւնից մի որ կախվել ե ծառի վրա, խեղդվել:

Այդ ժամանակ յես չհասկացա նրա խոսքերի խորքերում թաղնված բուն վիշտը և կարծեցի զառանցում եր: Արդարև, զառանցում եր նա, բայց ինչո՞ւ և ի՞նչ...

— Ա՛յ, ներողութիւն,— գոչեց նա, հանկարծ ուշքի գալով— յես... անքնութիւնից...

— Այո՛, Լևոն, անքուն ես: Յեթե կամենում ես՝ հանգստացիր սենյակումս:

— Շնորհակալ եմ, սինյոր: Թո՛ւյլ տվեք

միայն մանդոլինաս թողնեմ այստեղ: Մայրս
կարող ե նրան վառարանը դրել: Յերեկ լու-
սամուտով փողոց չպրտեց կիթառս ու մի-
քանի լուսանկարներ:

— Լևոն, մայրդ չար կին ե,— գոչեցի
յես, մինչև հոգուս խորքը վրդովված բայրու
վայրենի արարմունքից:

Լևոնը չափազանց վշտացավ և սկսեց
պաշտպանել մորը: Վո՛չ, վո՛չ, չար կին չե
ներա մայրը, ընդհակառակը շատ բարի յե:
Նա սիրում ե Լևոնին: Յերբեմն քնած ժամա-
նակ Լևոնը դգում ե, վոր իրան թագուն համ-
բուրում ե: Նա սիրում ե, բայց սերը ցույց
չի տալիս, վախենում ե, վոր Լևոնն յերես
առնի, ավելի փչանա:

— Ավելի փչանա՞ս,— գոչեցի յես,—
բայց մի՞թե դու փչացած ես:

— Ի՞նչ գիտեմ, սինյոր. մայրս ասում
ե՝ «ո՛վ յուր ծնողների կամքը չի կատարում,
փուչ վորդի յե»:

— Ե՛հ, ուրեմն, ինչո՞ւ չես կատարում

մորդ կամքը,— հարցրի դիտմամբ, կամենա-
լով փորձել նրան:

Նա մի տխուր հայացք դրեց յերեսիս,
վոչինչ չասաց: Յես այդ հայացքի մեջ կար-
գացի նրա անպորությունը՝ դառնալ մոր
կամքի հլու զավակ: Անվիճելի յեր, վոր նա
չուտով կհրաժարվեր կյանքի բոլոր բարիք-
ներից, քան թատրոնից: X

Ճաշի միջոցին պատմեցի նրա տարորի-
նակ տրամադրության մասին: Լուսիզան լսեց
լարված ուշադրությամբ: Նրան նկատելու
չափ չփոթեցրեց այն, ինչ վոր Լևոնն ասել
էր «Մադրիդի շրջմուխիկ» մասին: Կավալլա-
րոն խորհրդավոր ժպտում եր և գլխով հան-
դիմանական շարժումներ անում, Լուսիզայի
աչքերին նայելով: Ուսանողը նկատեց, թե
Լևոնն աննորմալ ելակ ե, մի տեսակ հոգե-
կան հիվանդ: Նրա հասակի ու զգացումների
մեջ չկա համերաշխություն: Իսկ ուղեղը
զարգանում է անկանոն: Այս նկատողությու-
նը չափազանց վրդովեցրեց Կավալլարոյին:

Զխնայելով ուսս լեզվի քերականական կանոնները, նա սկսեց հակահառել.

— Հոգեկան հիվանդ, հոգեկան հիվանդ. վերջին ժամանակ, կարծես, գիտությունները հենց նրա համար են սովորում, վոր բոլոր տաղանդավոր մարդկանց հիվանդ համարեն: Վո՛չ, պարոններ, իսկական հոգեկան առողջները հենց Լևոններն են: Միայն նրանք դժբախտ են, սինյոր ստուգենտ, հասկանում եք, դժբախտ, վոր չեն ծնված կյանքի բարեհաջող պայմաններում: Փոխանակ գիտնականորեն բացատրելու այդ պատանիների հոգին, ոգնեցեք նրանց. ահա՛ ինչ: Մի՛ թողնեք աղամանդը փողոցի ցեխի մեջ: Ափսո՛ս ե Լևոնը:

— Նա որից որ հալվում ե մոմի պես, — չարունակեց կավալլարոն կարեկցաբար, — նրա կազմը նուրբ ե, չի կարող դիմանալ այդ տեսակ ապրուստի: Յերբեմն գիշերը, հազիվ անկողին պառկած, վեր ե կենում, գնում կանգնում ե կառսի առջև, առանց վե-

րարկուի, մի քանի կուպեկ վաստակելու համար: Վաստակածի մի մասն ել թատրոնի վրա յե ծախսում: Ահա վաղը սինյորա Բարբինիի բենեֆիտն ե: Դա նրա ամենասիրելի յերգչուհին ե: Համոզված եմ, վոր այժմ իրան տանջում ե, վորպեսզի կարողանա վորեմե կերպ վաղվա ցույցերը զեղեցկացնել...

Հետևյալ յերեկո յես թատրոնումն եյի: Նստած մի բարեկամ ընտանիքի հետ ոթյակներից մեկում, նայում եյի դեպի վերնահարկ: Բազմաթիվ գլուխների մեջ, վերջապես, տեսա Լևոնին: Արմունկները պատնշին հենած, գլուխն ափերի մեջ բռնած, աչքերը հառել եր բեմին: Նրա մի իղմում կանգնած եր բանաստեղծ Չաուչենկոն, մյուս կողմում Իցկո Մարգուլիսը: Յերբ բեմի վրա յերևաց յերգչուհի Բարբինին, Լևոնը գլուխը բարձրացրեց և ամենից առաջ ծափահարեց: Նրան հետևեցին Չաուչենկոն և Իցկոն, հետո վերնահարկի մի մասը: Նույն վայրկյանին մի քանի տասնյակ ձեռներ ձգեցին բեմի վրա

ինչ-վոր սպիտակ ու կարմիր ծաղիկներ, նաև դույնդդույն բարակ թղթի թերթիկներ: Գոյացավ մի ֆանթաստիկ անձրև: Պարտերն աղամա հափշտակվեց, և ամբողջ հինգ րոպե թատրոնը թնդում էր բուռն ծափահարություններից: Վերցնելով յուր գլխին տեղացող անձրևից մի կաթիլ՝ մի ծաղիկ, յերգչուհին սեղմեց սրտին, անդադար գլուխ տալով աջ ու ձախ, հետո աչքերը բարձրացրեց դեպի վերնահարկ և ողային... Համբույրներ ուղղեց պատանի յերկրպագուներին: Այս ավելի վոգելորեց նրանց և ավելի գոբացրեց աղաղակներն ու ծափերը:

Լևոնն յուր մարմնի կիսով դուրս եր յեկել սլատնեչի հետևից: Կարծես, ձգտում էր ծաղիկների հետ ընկնել յերգչուհու վոտների տակ իբրև կենդանի զոհ գեղարվեստի:

Անցավ առաջին դործողությունը, յերկրորդը, յերրորդը: Լևոնի վոգելորությունը սաստկանում էր յերգչուհու աջողության հետ զուգընթաց: Նա մերթ ծափահարում էր,

ձեռները գլխից վեր բարձրացրած, մերթ աղաղակում. «Եվի՛վա, բրավա՛, բրավի՛սսիմա»...

Վերջին դործողության կիսում Լևոնը հանկարծ չքացավ Չառչենկոյի և Իցկոյի հետ, մինչև ներկայացման վերջը չերևաց այլևս:

Դուրս գալով խոռոն բաղմության հետ փողոց, տեսա հետևյալը:— Թվով յերեսուն-քառասուն վոստիկաններ կաղմել էյին մի ընդարձակ շրջան՝ հեղեղված ելեքտրական հազիլն լապտերների առատ լուսով: Թատրոնից դուրս յեկողները հավաքվում էյին շրջանի հետևում: Մուտքի քոտ մի կողմում խմբված էյին հարյուրի չափ համալսարանական ուսանողներ, մյուս կողմում կանգնած էյին յերկու կանոնավոր շարքերի բաժանված մի խումբ պատանիներ տասնուհինգից մինչև քսան տարեկան: Միակ չափահասը նրանց մեջ Չառչենկոն էր: Նա ձեռին պահած էր մի թերթ թուղթ:

Ուսանողներից մի տասը հոգի ձեռներու մբռնած եյին մի-մի փոքրիկ չիունջ ծաղիկների, իսկ պատանիները՝ մի-մի վառ կերոն:

Տեսարանը գեղեցիկ էր, հետաքրքրական: Գիտեյի, վոր Լեոնը հետին դեր չի կատարում նրա մեջ: Քաջվեցի մի կողմ և աչքերով վորոնեցի նրան: Դժվար չէր գտնելը: Նա կանգնած էր սրտանիների շարքերից մեկի գլխին, ձեռքին մի յերկայն ձող, վորի ծայրում վառվում էր հաստ մոմի կտորը: Յուրա չէ՞ր զգում նա առանց վերարկուի, նույնիսկ առանց կրկնակոշիկների, յուր բարակ պիջակում: Յերևի, չէր զգում, թեև յեղանակը բավական ցուրտ էր: Նա հափշտակված էր յուր դերով, աշխատում էր կարգ պահպանել պատանիների շարքում: Կերոնների հրեղեն լեզվակները ելեկտրական ահազին լապտերների լուսո ներքո ներկայացնում էյին դեղնադուրյա աղոտ բծեր՝ տկար վորպես աստղերը լուսնկա յերեկո:

Լեոնի նիհար դեմքը ստացել էր մի տե-

սակ բաց-մանիչակագույն յերանդ: Նա հիշեցնում էր դեկադենտ նկարչի քմահաճ վերածինի տարորինակ ստեղծագործություն: Սակայն այդ հիվանդոտ դեմքի վրա աչքերը փայլում էյին հղկած պողպատի պես: Չորս կողմից ելեկտրականությամբ հեղեղված՝ նրա մարմինը գետնի վրա չէր ձգում ստվեր, նա ինքը, կարծես, ստվեր լիներ: Նրա շարժումները արագ էյին, ջղաձգական, լի ավյունով: Յերբ խոսում էր, նույնիսկ հեռվից ինձ թվում էր, վոր խոսում են նրա բոլոր նյարդերը, սրտի բոլոր թելերը: Ահազին բազմության մեջ ձայնն ինձ չէր հասնում, բայց դրադ կգայի, վոր այդ ձայնը դողում էր հոգեկան բարձր հաճույքից յուր բոլոր յելևէջներով: Լեոնն յերջանիկ էր:

Յերբ յերգչուհին դուրս յեկավ թատրոնից յերկրպագուներով շրջապատված, իցկո Մարգուլիսն ամենից առաջ աղաղակեց. «ուռու»: Չառչենկոն, գավազանով հետ մղելով նրան, մոտեցավ յերգչուհուն ու տր-

վեց նրան յուր ձեռքի թուղթը: Անշուշտ, այդ նրա վոտանալորն էր, հատկապես որովա առիթով գրված:

Լևոնը գդակը վերցրեց և լռել գցեց: Նրա թանձր մազերից յերկու շերտ ընկան նուրբ ճակատի վրա: Նրա որինակին հետեւեց պատանիների ամբողջ խումբը: Յերեան յեկավ Չառլենկոյի նեղ, յերկայնաձև գլուխը, հարթ, նոսր մազերով: Յեյ կիսամերկ, կիսաքաղցած պատանիների տհաս ձայները՝ «բրա՛վա, բրա՛վի՛սսիմա», խառնվելով միմյանց, կարծես, սառեցին ձմեռային ոգում: Այդ վայրկյանին յես անիծեցի մտքումս յերջանիկ յերգչուհուն, վոր, թեկուզ ակամա, իսկից հանել էր այդ մատաղահաս եյակներին և վոտանդի յեր յենթարկում նըրանց կյանքը, ո՛վ գիտե, գուցե և՛ հոգին: Մի՞թե, արդարեւ, գեղարվեստն այնքան սնողոք է յուր լարձրութեան վրա, վոր յուր առջև ծունկ ե՛ չոքեցնել տալիս նույնիսկ անմեղութեանը:

Յերբ յերգչուհին մոտեցավ թատրոնի առջև սպասող փառահեղ կառքին, մի քանի զույգ ձեռներ սկսեցին արձակել ձիերը: Կարծեցի, թե Լևոնն ե՛ սկզբնապատճառը և շտապեցի մտքումս հայհոյել լարեկամիս: Սակայն դեռ լավ չեյի ճանաչում նրան: Նայեցի՝ չկար վո՛չ լծվողների և վո՛չ լծողների մեջ: Դրանք բացառապես ուսանողներ էյին, վորոնց թեթեամտութեանը, յերեւի, անսանութեան էր հասնում:

Լևոնի խումբն աջ ու յահեկցում էր կառքին՝ վառ կերոններով: Յերգչուհին մեկմեկ ընդունում էր ուսանողներից փնջերը, փեստում էր ծաղիկներն ու սըփում ում պատանիների վրա, իսկ ուսանողներին վարձատրում էր ողբային համբույրներով:

Ճեղքելով ամբոխը, յես մոտեցա բարեկամիս:

— Աս՛, դուք ե՞լ այստեղ եք, — գոչեց նա, հեալով, — լսեցի՞ք՝ ինչպես յերգեց, լսեցի՞ք...

— Այո՛, Լևոն, հիանալի յերգեց: Բայց
այդ ուսանողները... Ի՞նչ են անում...
Մի՞թե դու հավանում ես այդպիսի ցույ-
ցեր:

— Աստված մի՛ արասցե:

— Մենք անասուններ չենք,— ասաց
Իցկո Մարգուլիսը:

— Այո՛ մենք մարդիկ ենք,— գոչեց
Չաուչենկոն, վրդովված.— Ե՛յ, պարոնայք
ստուգենաներ, մի՛ ձգեք ձեր վարկը. Ե՛յ,
պարոններ. ամոթ ե...

— Մտի՛կ արեք,— գոչեց Լևոնը,—
ինքն ել չի հավանում, ուզում է իջնել կառ-
քից... Բայց վո՛չ, չի իջնում... Աա...
Վի՛տյա, Պետրո, Մերգել, Խայս, հանգ-
ցրեք կերոնները, ... Վո՛չ, վո՛չ, վո՛չ,
սպասեցե՛ք... Նա իջնում է կառքից...
Իջավ, իջավ... Ձիերը լծում են... Կարի՛ս-
սիմա, կեցցե՛ Բարբինի. լավի՛վա, բրա՛-
վա, բրավի՛սսիմա, առա՛ջ, առա՛ջ...

Յեվ, կերոնը բարձրացրած, աղաղակե-

լով, չքացավ ամբոխի մեջ, յուր հրեա և
հույն ընկերների հետ... Նրանց հետևեց
Չաուչենկոն, լայն վերարկուի փեշերը ողի
մեջ Փրփռացնելով պատառոտված առա-
գասունների պես...

Յես տուն վերադարձա ծանր տպավո-
րության տակ: Այդ գիշեր յերազումս տեսա
Լևոնի հորը: Թշվա՛ռ վարսավիր: Նա հար-
բած, կեղտոտ ու պատառոտված հագուստում
չնթուկել էր թատրոնի մուտքի առջև: Ան-
ցորդները հեզնում ու ծիծաղում էյին նրա
անհույս սերը, վոր, ո՛վ գիտե, դուցե՛ առա-
ջացել էր գեղարվեստի սիրուց: Այսպես էյի
յես միշտ պատկերացնում վարսավիրին, այս-
պես էլ տեսա նրան յերազումս...

Չարթնելով, փափաղ զգացի Լևոնին
տեսնելու: Բարձրացա վերև: Տանը չեր: Մայ-
րըն ինձ հանդիպեց արտասուքը աչքերին և
զանգատվեց, թե գիշերը տուն է վերադարձել
յերեք ժամին: Այսօր զարթնել է թե չե, իս-
կույն տնից դուրս է յեկել:

— Պարոն, աղերսեց այրին, — դուք կարող եք նրան խելքի բերել: Նա սիրում է ձեզ, կլսե ձեր խոսքը: Նա գնում է հօր ճանապարհով: Վերջն իրան հարբեցողության կտա և շան պես կթավալվի փողոցներում:

— Նա այդ չի անիլ, խելոք ե:

— Ա՛խ, պարոն, կարծում եք՝ հայրը հիմա՞ր եր: Վո՛չ, նա ել խելոք եր: Բայց խելքից հանեցին, որս սևացրին: Ամուսնուս ձեռքիցս խլեցին, չեմ ուզում՝ վորդուս ել խլեն... Պարոն, ոգնեցեք, յես մայր եմ, հասկանո՞ւմ եք, մայր...

Այո՛, մայր եր այդ կինը, գիտեյի, վոր սիրում եր վորդուն ու տանջվում նրա պատճառով: Այժմ խղճում ու միջի անգամ ցավակցում եյի նրան. բայց դարձյալ անախորժ եյին ինձ համար նրա անվերջ գանգատները, նրա յեսամով հողացողությունը վորդու համար:

Կեսորից հետո կրկին բարձրացա վերև: Այս անգամ Լևոնը տանն էր, բայց անկող-

նում պառկած: Նրա վտիտ այտերի վրա նշմարեցի անսովոր կարմրություն: Բռնեցի բազուկը. յերակը զարկում եր ուժգին: Անշուշտ յերեկ փրսել եր: Բայց չեր հանձն առնում հիվանդությունը: Նա ուրախ եր և, ողավելով մոր բացակայությունից, հայտնեց յուր ուրախության պատճառը: Բարձի տակից հանեց մի լուսանկար և, ցույց տալով, հարցրեց.

— Ճանաչո՞ւմ եք:

Այդ յերեկվա յերջանիկ յերգուհու լուսանկարն եր:

«Իմ սիրելի արտիստին», կարդացի լուսանկարի ճակատին:

— Ամենքն ել ինձ արտիստ են կոչում, — ասաց Լևոնը, — չգիտեմ ինչու: Այսօր գնացել եյի նրան շնորհավորելու յերեկվա աջողության համար... Ծաղիկներ եյի տարել: Հրավիրեց ներս, կաֆեյով հյուրասիրեց: Բավական խոսեցինք... հարցնում եր՝ ինչքան եմ վաստակում: Խաբեցի, ասացի՝ հայրս

Ժառանգութիւնն ե թողել: Վախենում եյի,
վոր փող առաջարկի ինձ: Նա նվիրեց ինձ
յուր լուսանկարը: Յես համբուրեցի նրա ձե-
ռը, նա ել իմ ճակատը: Ո՛ր, սինյոր, յես
չատ յերգչուհիներէից ունիմ այդպիսի նվեր-
ներ, ահա՛, այն ալբոմը լիքն ե...

Յեւ այս վարձատրությամբ նա գոհ ու
յերջանիկ եր:

— Բայց յես մի լուսանկար ունիմ, — շա-
րունակեց նա, — ալբոմում՝ չեմ պահում:
Մայրս սպառնում ե բոլորն այրել, վախե-
նում եմ այս մեկն ել այրի... իսկույն ցույց
կտամ...

Նա բարձրացավ տեղից, պիջակի գրպա-
նից հանեց մի ծրար, ծրարի միջից թանգա-
գին լուսանկարը: Յես կարդացի հետեյալ
մակագիրը. «Իմ ապագա յերկրպագուին—
Լուիզա»:

— Ո՛հ, ճիշտ ե, բոլորովին ճիշտ, սի-
նյոր: Յես նրա ապագա յերկրպագուն
կլինիմ: Լուիզան փայլուն ապագա ունի.

կտեսնեք, սինյոր, կտեսնեք... Բայց այս
ի՞նչ ե, գլուխս պտտեց, պառկեմ...

Յերբ տիկին Ալմաստը— Լեոնի մայրը—
ներս մտավ, խորհուրդ տվեցի բժիշկ
հրավիրել: Լեոնը գլուխը բարձրացրեց,
նստեց անկողնում: Ի՞նչ բժիշկ, ո՞վ ե հի-
վանդ, հարկաւոր չե բժիշկ... Յես հասկա-
ցա նրա միտքը, վախենում եր, վոր բժիշկն
արգելի նրան տնից դուրս գալու:

Յերեկոյան յոթ ժամին յերրորդ անգամ
բարձրացա վերեւ և նրան չտեսա: Տիկին
Ալմաստն ասաց, թե իմ դուրս գալուց հետո
թագուն հագնվել ե ու փախել...

Անմիտ պատանի. նա վտանգի յեր յեւ-
թարկում իր կյանքը: Յես իսկույն դուրս
յեկա փողոց. գիտեյի ուր կարող ե լինել:
Հանդիպեցի նրան թատրոնի մուտքի առջև:

— Պարոններ, չե՞ք կամենում պրոգրամ
գնել, — դիմում եր նա անցորդներին, ա-
ռաջարկելով նույն որովա ներկայացման
ծրագիրը:

Մարդիկ անցնում էին անտարբեր, անգամ չնայելով նրան, իսկ վոմանք կոպտութեամբ դուռում էին. «գնա՛, կորի՛ր»: Յեւ Լևոնի հպարտ հոգին կրում էր այդ վիրավորանքները համբերութեամբ: Իմ սիրտը մորմոքեց, յերբ նայեցի նրա կապտած դեմքին:

— Գնա՛ տուն, գնա՛, — խնդրեցի յես, — դու բոլորովին հիվանդ ես...

— Ո՞վ ասաց հիվանդ եմ: Մա՞յրս: Նա միշտ կամ իրան ե հիվանդ յերևակայում կամ ինձ: Այս յերեկո նոր ոսկերա յե ներկայացվում, յես տո՛ւն գնամ: Վո՛չ, սիրոյր, ահա՛ իմ տունը...

Նա ցույց տվեց թատրոնը և ժպտալով հեռացավ: Հեռվից լսում էի նրա ձայնը.

— Պարո՛ն, պրոգրամ, պրոգրամ, չե՞ք կամենում, նոր ոսկերա յե, հետաքրքրական. պրոգրամ, հատը տասը կոպեկ...

Մյուս ուրն առաւիտոյան դարձյալ բարձրացա վերև և ելի նրան անկողնում տեսա:

Միևնույն տանը բնակվում էր մի հրեա բժիշկ: Շտապեցի նրան հրավերել: Քննեց հիվանդին, դրեց ինչ-վոր դեղ: Յերկու որ հալիվ կարողացանք Լևոնին տանը պահել, յերկուրդ յերեկո լաց յեղավ, յերբ արգելեցինք թատրոն գնալ: Բարեբախտաբար, յերրորդ ուրը տաքութունն անցավ:

Չմեռային սեզոնը վերջացավ: Իմ հաւան արտիստները հենց մեծ պասի առաջին ուրն ուղևորվեցին իրենց հայրենիքը: Այդ ուրը տխուր որ էր վոչ միայն Լևոնի, այլև ինձ համար. այնքան արդեն վարժվել էի հարևաններիս շրջանին:

Մենք մինչև կայարան ուղեկցեցինք իտալացիներին: Հրաժեշտ տալիս՝ Կավալլարոն յերեք անգամ բարեկամաբար համբուրվեց Լևոնի հետ...

Հենց նույն ուրը Լուիզան ինձ ասաց, թե ինքն ել ամենաուշը մի ամսից ուղևորվելու յե Իտալիա: Հարցը վճռված էր. սինյորա

Ստեֆանիան վաղուց եր հաշտվել աղջկանից
բաժանվելու մտքի հետ:

Յերբ հայտնեցի Լևոնին Լուիզայի ու-
ղերորոթյան մոտալուտ ժամանակը, ինձ
այնպես թվաց, վոր լուրը նրա վրա առան-
ձին տպավորություն չգործեց: Գուցե այդ
նրանից եր, վոր նույն օրերը նա առհասա-
րակ շատ տխուր եր. տրամադրված: Մեծ
պասի առաջին շաբաթն եր, թատրոնները
փակ եյին: Լևոնն ամեն օր գնում եր քաղա-
քային թատրոնի շուրջը գտնվող գեղեցիկ
պարտեզը, նստում այնտեղ ու նայում հըս-
կայական շինությանը: Հետո գլուխը կըրծ-
քին թեքած, ով գիտե ինչ խորհրդածու-
թյունների մեջ, վերադառնում եր տուն:
Նա նորոգել եր ավել մօր ձեռքով լուսամու-
տից փողոց չպրտված կիթառը, նվագում
եր: Յերբեմն գալիս եր ինձ մօտ և իմ առա-
ջարկությամբ մանդոլինա նվագում: Մի-
անգամ թախանձեցի նրան կրկնել «Մադրի-
դի շրջմոլիկը»․ մերժեց:

Ոսկերային փոխարինեց դրաման: Մեծ
պասի առաջին կիրակուց սկսվեցին ներկայա-
ցումները: Լևոնը մտավ յուր դերի մեջ,
բայց վո՛չ նախկին սիրով. դրաման ոսկերայի
չպի չեր սիրում, մանավանդ վոր յեկվոր
խմբի մեջ չկային գրավիչ ուժեր: Սակայն
պատանուն պաշարել եր ուրիշ տեսակ աչ-
խույթ, վոր ինձ անհանգստացնում եր: Նա
ամեն օր գալիս եր ինձ մօտ, վերցնում ման-
դոլինան, նստում լուսամուտի մօտ, նվա-
գում «Մադրիդի շրջմոլիկը»: Յերբեմն հան-
կարծ ընդհատում եր նվագումը, մանդոլինան
չտապով դնում եր սեղանիս վրա ու դուրս
վազում: Նա գնում եր Լուիզայի մօտ, նըս-
տում և յերկար ու յերկար հարց ու փորձ
անում առաջիկա ճամբորդության մասին:
Յեվ բարեսիրտ Լուիզան յերբեք չեր ձանձրա-
նում նրա հարցերից, վորովհետև նրա համար
հաճելի յեր խոսել յուր ապագայի մասին:

— Գիտե՞ք, — դարձավ ինձ մի անգամ
Ռաիսան, — նա ուղղակի սիրահարված և Լու-

Իզայի վրա: Այո', Կարող եմ յերդեմել, վո՞ր
սիրահարված ե:

— Զգո՛ւյշ յեղեք, որիօրդ— ասացի
յես, — Լեոնը կ'ըսի ու կ'ըլտանա:

Յես հիշեցի թշվառ վարսավիրին և վախեցա՝ մի գուցե վորդին յենթարկվի հոր վիճակին։ Բայց, բարեբախտաբար, Լուիզայի շրջապատողներն ավելի խեղացի եյին, քան այն յերգչուհու շրջանը, վորի վրա սիրահարված եր յեղեկ վարսավիրը։ Ռախսան խոսք տվեց ինձ այլևս չխոսել Լևոնի նվիրական զգացումների մասին...

Հասաւ, վերջապէս, որիորդի ուղևորու-
թյան որը: Մի շարաթ եր' Լեոնն անճանաչելի
յեր դարձել. նա ուրախ եր ու զվարթ: Կար-
ծես, ինքն եր պատրաստովում ճանապարհոր-
դելու: Գնում եր, զալիս, խոսում, զվարճա-
խոսում: Ձգիտեր ինչ աներ. Լուկիայի սիրտը
շահելու համար: Ուղևորության նախընթաց
յերեկը Լուկան, ցույց տալով մի արծաթե
դրչակով, ասաց.

— Տեւեք ի՞նչ խելադարություն եւ արել
ձեր Հայրենակիցը: Ձե՞ռք վոր այս նրա մի չա-
բաթվա աշխատանքի վարձն եւ:

— Նա նվիրեւ է ձեզ այդ դրիչը, Վոր
նամականեր գրեք իրան, — ասացի յես:

— Այո՛, և յետ կգրեմ նրան: Խնդրեցի
նրան հետ վերցնել նավերը, վերաւորովեց, քիչ
մնաց լաց լինի:

Գնացքն ուղեւորվում էր առավոտյան տասը ժամին: Մենք, սինյորա Ստեֆանիայի բոլոր կենողներս, զնացինք կայարան Լուիզային ճանապարհ դնելու: Կարծում էի, Լեւոնն ամենից առաջ յեկած կլինի այնտեղ: Սակայն նա չկար և չերևաց յերկար ժամանակ: Այս անսպասելի յեր. ի՞նչը կարող էր խանգարել նրան վերջին անգամ տեսնելու Լուիզային:

Մինչորա Ստեֆանիան ինձ հաղորդեց,
 թե Կալվալարոյից մի շատ սիրալիր նամակ է
 ստացել: Յերգիչն ուրախությամբ հանձն է

առնում հոգալ Իտալիայում Լուիզայի մասին, ղեկավարել նրա առաջին քայլերը:

— Նա չատ ազնիվ մարդ է, — ավելացրեց տանտիրուհիս ուրախ-ուրախ, — հարազատ յեղբոր պես կնայի Լուիզային: Յես աղջկանս բաց չեյի թողնիլ, յեթե չլինեք Կալալարոն...

Յերբեք Լուիզային այնչափ զվարթ ու զվարճախոս չեյի տեսել, վորչափ այդ ուր, չնայելով վոր մինչև կայարան գնալն յերկու անգամ արտասվել էր մորից բաժանվելու պատճառով: Մի վայրկյան անգամ չեր հանգըստանում, թռչկոտում էր ինչպես յոթ տարեկան աղջիկ, քրքշում էր, հրճվում յուր ճամբորդությամբ: Ամենքիս հետ կատակներ էր անում և բոլորին խոստանում առանձին-առանձին նամակ գրել: Նա լի յեր ապագայի վերաբերմամբ քաղցր հույսերով և այդ հույսերը չեր թազցնում մեզանից: Մի յերկու տարուց հետո նա կվերադառնա մշակված, կատարելագործված ձայնով, կսկսի յերգել

ոպերայում: Տեսեք, ի՞նչպիսի աջողություն կունենա, վո՞րքան յերկրպագուներ:

«Իսկ նա՞, — անցավ մտքովս ակամա, — նրա մասին չե՞ս մտածում»:

— Բայց ո՞ւր ե Լևոնը, — հարցրեց Լուիզան հանկարծ, կարծես, դուշակելով իմ միտքը. — ա՛հ, իմացա ինչո՞ւ համար ե ուշանում: Ռիչեշիեյի փողոցով անցնելիս տեսա նրան ծաղկավաճառի խանութում: Այդ պատանու սիրտը ովկիանոս է, ընդարձակ... Ահա նա, գալիս ե... Տեսե՛ք՝ ինչ ե բերում, չեյի՞ս ասում... Անուղղելի՛ր...

Ճեղքելով կայարանի ամբոխը, Լևոնը մոտեցավ մեզ մի գեղեցիկ փունջ ձեռին: Շատ վաղելուց քրտնել էր ու սաստիկ հևում էր: Դիմելով ուղղակի Լուիզային, գդակը վերցրեց և, գլուխ տալով, փունջը ներկայացրեց:

Արդեն լավ ճանաչելով նրան, յես վախեցա միայն մի բանից՝ Լուիզայի հանդիմանությունից: Յեթե որիորդն ամենաթեթև ակ-

նարկ անգամ աներ, թե այդպիսի մի նվեր բոլորովին չի համապատասխանում Լեոնի աղքատ դրպանին, գիտեյի, պիտի չարաչար վիրավորեր նրան: Բայց նա նրբազգաց դըտնվեց. իսկույն ըմբռնեց Լեոնի հոգեբանությունն և այնպես հայտնեց յուր շնորհակալությունը, այնպես ժպտաց, հոտ քաշելով փնջից, այնպես գովեց նվերը, վոր պատանու այտերը կարմրեցին ներքին հաճույքից:

Այդչափ սրտազետ չգտնվեց Ռախսան նա հարցրեց Լուիզային.

— Կավալարոն քեզ դիմավորելո՞ւ յե Միլանում:

— Այո՛, — պատասխանեց սինյորա Ստեֆանիան:

— Մի՞թե նա այնտեղ ե, — հարցրեց Լեփոնը հուզված, դողդոջուն ձայնով:

— Նա յեկե՛լ ե Միլան հատկապես Լուիզային դիմավորելու համար, — պատասխանեց սինյորա Ստեֆանիան մի առանձին հաճույքով:

Այն հոգեկան հաճույքը, վոր մի ժպիտով Լուիզան պատճառել էր Լեոնին, վայրկենաբար չքացավ, տեղի տալով դադանի նախանձի կրծող կրքին: Բայց Լեոնը գիտեր զսպել իրան չափահաս տղամարդի պես: Նա ասաց.

— Այդ լավ է: Սինյոր Կավալարոն կողնի սինյորինա Լուիզային:

Յերկրորդ զանգակի միջոցին Լուիզան սկսեց վերջին հրաժեշտը տալ: Նա արավ տվելի, քան կարելի յեր սպասել նույնիսկ յուր նման մի բարի, հասարակ և պարզասիրտ որիորդից, վոր վարակված չեր նախապաշտութուններով: Ազատվելով մոր դրկից, ամենից առաջ Լեոնի ձեռն առավ և... համբուրվեց նրա հետ պարզ ընկերական կերպով: Հետո, շտապ-շտապ սեղմելով մեր ձեռները, փունջը ձեռին բարձրացավ կառախումբ:

Յես դիտում եյի Լեոնին: Նա բեկեռվել էր նույն տեղում, ուր արժանացավ Լուիզայի հրաժեշտի համբույրին, և նայում եր այն

լուսամուտին, ուր պիտի յերևար որիորդը: Բնազդաբար բռնեցի նրա թևից և մի փոքր հեռացրի կառավարից...

Ահա յերևաց Լուիզայի գլխարթ դեմքը լուսամուտից: Նա ողային համբուլընէր էր ուղարկում մեզ: Մի քանի րոպե ևս, և չափեց յերրորդ զանգը, ու կառավարումը կամացուկ չարժւեց, այնպես անաղմուկ, վոր կարծես նալ էր լողում: Այն ժամանակ միայն Լէվոնը սթափվեց և գլխարկը բարձրացնելով գուհեց խալերէն.

— Բարի ճանապարհ... Յտեսությո՛ւն... Շուտո՞ւի...

Տուն վերադարձանք յերկուսս միասին ձիաքարշով: Ճանապարհին Լևոնը մի բառ անգամ չարտասանեց: Լուռ էյի և յես. չէյի կամենում ընդհատել նրա մտքերի թելը: Թե նա տանջվում էր՝ այս պարզ էր ինձ համար, թե նա յերջանիկ էր Լուիզայի համբուլընով՝ այս ել յերևում էր: Բայց թե ի՞նչ էր մտածում՝ այս չիմացա. յերևում էր միայն, վոր

նրան զբաղեցնողը սովորական մի միտք չէ...

Յես հրավիրեցի նրան սենյակս: Ինչ-վոր պատճառով հրաժարվեց գալ: Արագ-արագ բարձրանալով վերև, չքացավ հինգերորդ հարկի բարձրության մեջ:

Այդ որից ավելի քան մի շաբաթ անցավ, յես նրան չտեսա: Ինքը չէր գալիս սենյակս, իսկ յես բարձրանում էյի վերև և միայն մոռը հանդիպում:

— Ուշ գիշերին տուն և գալիս սենյակս, յերբ յես քնած եմ, առավոտը գնում ե, յերբ քնած եմ: Բայց լավ վորդի յես, ամեն ուր սեղանի վրա թողնում ե հիսուն կոպեկ վողորմություն... անիծվի՛ նա...

— Տիկին, — գոչեցի յես բարկացած, բոլորովին համբերությունից դուրս գալով այրու անվերջ անեծքներից, — նա ձեր ծախքը տալիս ե, հերիք ե, ել ի՞նչ եք ուզում...

Խեղճ կինն ապշած նայեց յերեսին ու մի քայլ հեռ դրեց: Յերևի, շատ էյի բարկացած, և նա չէր սպասում իմ կողմից այդչափ կոպ-

տություն։ Յես զղջացի. ինչ և լիներ, նա դժբախտ եր, գոնե այդպես եր համարում իրան։

— Հետաքրքրվե՞լ եք, արդյոք, ուր ե գնում ամեն ոք, — հարցրի յես, ձայնս մեղմացնելով։

— Շատ ել հետաքրքրվում եմ, վոր չի ասո՞ւմ։ Կիթաոն ել ամեն ոք հետը տանում ե։ Բայց յես կիմանամ՝ ուր ե գնում, կիմանամ. չեմ թողնիլ, վոր կորչի հոր պես...

Ձարմանալին այն եր, վոր թատրոնների շուրջն ել չէի հանդիպում իւրեքին։ Յես կատարեւապես տխրում էի առանց նրան, մանավանդ վոր սինյորա Ստեֆանիայի սեղանատունը զրկվել եր յուր հրապույրից։ Այնտեղ այլևս չէին հնչում լուիզայի մետաղային ձայնն ու վարակիչ ծիծաղը։ Սինյորա Ստեֆանիան նրա ուղեկորվելու հենց յերկրորդ որը դաշնամուրը վերադարձրել եր յերաժշտական խանութ, ուսկից փերցրած եր ամսալարձով։ Չկար վո'չ նվաղող, վո'չ յեր-

գող, վո'չ ծիծաղող։ Ռախսան և ուսանողը մտերմացել էին ու զբաղված էին իրանց մերտերմությամբ։ Ավարտելով ճաշը, նրանք չտապում էին հեռանալ իրանց սենյակները։

Յես ուրախությամբ կտեղափոխվեի մի ուրիշ բնակարան, յեթե չվնասեյի Ստեֆանիայի դուրսանը։ Նրա սենյակների մեծ մասը դատարկ եր, յեթե յես ել դուրս գայի, խեղճ կինը պիտի տուժեր։

Մի անգամ ճաշից հետո բուլվարումն եյի։ Այստեղից բացվում եր Ողեսսայի գեղեցիկ տեսարաններից մինը։ Մոտ յերկու հարյուր վոտնաչափ բարձրությունից յերևում են ամբողջ նավահանգիստն ու ծովածոցը իրանց հազարավոր նավերով։ Յես վաղուց էի կըլտացել այդ տեսարանից։ Նստած ամբոխից հեռու մի առանձնակի նստարանի վրա՝ յերաժըշտություն էի լսում։ Ակամա հիշում էի իւրեք մանդոլինան, վոր տասն ոք եր վորբացել եր սեղանիս վրա։ «Ո՞ր ե նա այժմ», —

հարցնում եյի ինքս ինձ, և հարցը մնում եր հարց:

— Բո՞նժուր, մոոյո, — լսեցի մի թույլ թոքախտավոր ձայն:

Գլուխս բարձրացրի և իմ առջև տեսա Չառլշենկոյին իցկո Մարգուլիսի հետ: Այս հանդիպումն ինձ ուրախացրեց: Յես սեղմեցի նրանց ձեռը և իսկույն հարցրի Լևոնի մասին:

Չառլշենկոն հաստ դավադանը բարձրացրեց լայն վերարկուի տակից և, ցույց տալով նավահանգիստը, թատրոնական յեղանակով ասաց.

— Այնտեղ ե:

— Չառլշենկո, ինչո՞ւ այսօր ձեերդ տրադիքական են, — ասաց իցկոն:

— Վորովհետև, սիրելի ջհուդիկս, այնտեղ ե կատարվում էյանքի տրադեդիան: Մարդիկ տանջվում են ու մեռնում խավարի մեջ: Գնա՛նք, տա՛ր ինձ այնտեղ, իցկո: Չառլշենկոն արիստոկրատ բանաստեղծներից է,

վորոնք խորշում են ամբոխից: Մաքսիմ Գորկիի գրածները չես կարդացել, Չառլշենկոյինը կկարդաս: Ութ տարի ուսումնասիրել եմ արձիճային աշխարհը. այժմ ուզում եմ ուսումնասիրել նավահանգստի ամբոխը: Ինա՛նք, պարոն, — դարձավ նա ինձ, — դուք ել գրող եք, գնանք, մի՛ առաչեք:

— Գնանք, ուր վո՞ր ուզում եք, միայն թե Լևոնին ցույց տվեք:

— Իցկոն մեզ կառաջնորդի: Նա խավարի ծնունդ ե: Հայրը նավահանգստում հին լաթեր ու յերկաթ ե ժողովում, պիտի իմանա խավար աշխարհի բոլոր խորշերը յուր ձեռքի ափի պես:

— Իսկ դու պիտի լուսավորես այդ խավար աշխարհը ահա դրանցով, — ապաց իցկոն, զարկելով բանաստեղծի ձեռքի գրքուկներին: — Քանի՞ որինակ ես վերցրել: Տա՛սը: Իխարջենք, միամիտ կաց: Նո՛ւ, չիմբա-չիմա, չիլալա... Չառլշենկո, չիլալա՛:

ներում, վայելելով եփանադին հուրինների
ընկերութեան հաճույքը: Իսկ նրանք, վորոնք
միմիայն խմելու խամար փող ունեյին, մըս-
նում էյին «Մոնոպոլի» կրպակները: Այսպէս
վերցնելով կնքված շէքեր՝ դուրս էյին գալիս
փողոց և բովանդակութիւնը դատարկում
իրանց բերանները: Ողին արգելվում է խմել
«Մոնոպոլի» կրպակներում, ուստի հալբեցո-
ղութիւնը, վոր առաջ քիչ թէ շատ ամոթ
ուներ և թագնւում եր ողետների պատերէ-
մեջ, այժմ թագաւորում է փողոցում ամե-
նայն համարձակութեամբ: Յեւ ահա նրա վո-
րորմեի զոհերը թաւալված են կրպակների
առջև, մայթերի վրա, փողոցի մեջ տեղում՝
սայլերի ու կառքերի տակ ջարդվելու վտան-
գին յենթակա:

Իցկոն կանգ առաւ մի մեծ պանդոկի
առջև, վորի դռների ճակատին գրված եր.
«Արքայական յախտա»:

— Ահա այստեղ է Լեոնը, — ասաց նա. —

անցյալ չաբաթ «Վոսկե խարխսիումն» եր
նվազում:

— Հը՞մ, — արտասանեց Չաուչենկոն,
դառնալով ինձ, — տատանվում եք: Վախե-
նում եք մտնել: Գա՛ջ յեղեք, ձեզ չեն ուտիլ,
մեզ նման մարդիկ են...

Նա գալազանը բարձրացրեց և հաղթա-
կան քայլերով մտաւ Իցկոյի հետ պանդոկ:
Յես մի քիչ նրանից լաւ էյի հագնված:
«Աղա» չհամարվելու համար վերաբեկի
ոճիւրը բարձրացրի, գլխարկիս յեղը քաշեցի
աչքերիս, հուսալով, վոր ամենաշատը հույն
վորմնադիր կհամարեն. ինձ:

Պանդոկը լի յեր հաճախորդներով: Առա-
ջին պահ վոչինչ չկարողացա վորոշել, այն-
քան մթնոլորտը տոգորված եր ծխով, փողով
ու կերակուրների շողիով: Դժվար եր ընդհա-
նուր աղմուկի, դուռում-դուռնների ու հայ-
հոյանքների մեջ մի բան հասկանալ: Այցե-
լուների մի մասը խմբվել եր բուֆետի առջև,
վոր գտնվում եր ուղիղ մուտքի դիմաց:

Մենք հրհրվում եյինք այս ու այն կողմ: Չառւշենկոյի նիհար մարմինը պնդակազմ նախաստիների ուսերի հարվածներից տաշելի պէս թռչկոտում եր: Յերբեմն նա իրան դիմող մեջքերին դեմ եր տալիս զավաղանի կոթը, ինքը հետ կանգնում: Իցկոն, յուր փոքրության շնորհիվ, կատվի ճարպիկությամբ սկզկում եր առաջ մարդկանց արանքով: Յես հաղիվ եյի կարողանում քիթ ու պոունդս ազատ պահել ոգի մեջ անիմաստ շարժվող ձեռների ու արմունկների պատահական հարվածներէց:

Մենք անցանք յերկու շարք կեղտոտ ու մերկ սենյակների միջով, վորոնց շուրջը նըստած եյին նախաստիներ և յերկաթուղու ծառայողներ: Մի քիթը ուռած, կարմրած, աչքերի տակերը կապտած կին, ինձ տեսնելով, գոչեց.

— Եյ, բասուրման, արի միասին «տրեպակա» պարենք:

— Յես հաղիվ կարողացա ազատվել նրա սի-

րալիր թեւերից, վոր բացվել եյին ինձ գրկելու համար: Չառւշենկոն, գլուխը փիլիսոփայորեն շարժելով, արտասանեց.

— Թռչուն, ո՛ւր ե քո փետուրը:

— Քեռի Սիդորի կատուն պոկոտել ե,— ասաց Իցկոն, ծիծաղելով:

Քեռի Սիդորը «Արքայական յախտայի» տերն եր, կատուն՝ ողին:

Վերջապէս, հասանք ընդարձակ պանդոկի համեմատաբար մի ապահով անկյուն, ուր մեր կողերը ջարդվելու վտանգից ազատվեցին: Այստեղ մի յերկար սեղանի քով նստած եյին տասնի չափ նախաստիներ: Սեղանը ծածկված եր կեղտոտ ամաններով, հացի կտորներով, ուտելիքների ու ծխախոտի մնացորդներով, գարեջրի և ողու շիշերով ու բաժակներով:

— Ահա և՛ ձեր արտիստը,— ասաց Իցկոն, ցույց տալով սեղանի ծայրը:

Այնտեղ նստած եր Լեոնը: Նա կիթառ եր նվագում և զվարճացնում սեղանակիցներին:

Ձնայելով յուր չքավորութեանը, յես մինչև այդ որը նրան կեղտոտ չէի տեսել: Գոնե չապիկը միշտ անարատ եր, ձեռներն ու յերեսը մաքուր, կոշիկները վաքսած, փայլուն: Իսկ այժմ նա նմանվում եր գործարանական բանվորի:

Իմ յերևալը նրան զարմացրեց: Նա չընդհատեց նվագումը, բայց չափազանց շփոթվեց, կարմրեց: Նավաստիները նրան լսում էին ուշադիր, թեև արդեն բոլորն ել հարբած էին: Իրանց հիացմունքն արտահայտում էին գոռում-գոչյուններով: Յերբեմն մեկը կամ մյուսը վեր եր կենում, գրկվում ու համբուրվում նրա հետ կամ, մեջքին զարկելով, արտասանում եր.

— Մալադե՛ց, Լեվա, մալադե՛ց...

Չառւշենկոն մեզ հրավիրեց նստել մե դատարկ սեղանի քով, ասելով թե Լեոնին չի կարելի խանդարել, նավաստիները կկատաղեն: Մի շիշ գարեջրի սղատրվակով կարելի յեր նստել, և մենք նստեցինք: Լեոնը շարու-

նակ մեզ եր նայում ու ժպտում: Այդ տասնորվա ընթացքում նա ավելի նիհարել եր ու թորչում ել: Առաջին անգամ այդ որը նրա բերանի անկյուններում նկատեցի թեթև խորշեր:

Սեղանի մոտից վեր կացավ լայն թիկունքով ու մեծ միբուքով մի նավաստի և որորվելով մոտեցավ Լեոնին: Ձեռը դնելով սրատանու նիհարիկ ուսի վրա, գոչեց.

— Եյ, ճպուռ, նվագելո՞ւ յես ինձ համար՝ «Ո՛հ, իմ վիշտ» թե՞ չե. յես ուզում եմ՝ «Ո՛հ, իմ վիշտ» լսել:

— Տե՛ղդ նստիր, էյ, Սիբիրի ուխտ, — գոչեցին ընկերները, — մի՛ խանդարիր Լեվային:

— Ձեմ նստիլ, մինչև վոր չլսեմ՝ «Ո՛հ, իմ վիշտ»: «Ո՛հ, իմ վիշտ»: Լեվա, Լեվա, «Ո՛հ, իմ վիշտ»:

— Հիմարի գլուխ, — նկատեց մեկը, — Լեվան հենց «Ո՛հ, իմ վիշտ» և նվագում, Ձե՞ս լսում, անո՛ւս...

Չնայելով յուր չքավորութեանը, յես մինչև այդ որը նրան կեղտոտ չեյի տեսել: Գոնե շապիկը միշտ անարատ էր, ձեռներն ու յերեսը մաքուր, կոշիկները վաքսած, փայլուն: Իսկ այժմ նա նմանվում էր գործարանական բանվորի:

Իմ յերևալը նրան զարմացրեց: Նա չընդհատեց նվազումը, բայց չափազանց շփոթվեց, կարմրեց: Նավաստիները նրան լսում էին ուշադիր, թեև արդեն բոլորն էլ հարբած էին: Իրանց հիացմունքն արտահայտում էին գոռում-գոչյուններով: Յերբեմն մեկը կամ մյուսը վեր էր կենում, գրկվում ու համբուրվում նրա հետ կամ, մեջքին զարկելով, արտասանում էր.

— Մալադե՛ց, Լեվա, մալադե՛ց...

Չառաջնկոն մեզ հրավիրեց նստել մի դատարկ սեղանի քով, ասելով թե Լեոնին չի կարելի խանդարել, նավաստիները կկատաղեն: Մի շիշ գարեջրի սրտորվակով կարելի յեր նստել, և մենք նստեցինք: Լեոնը շարուն-

ակ մեզ էր նայում ու ժպտում: Այդ տան որվա ընթացքում նա ավելի նիհարել էր ու թորչում էր: Առաջին անգամ այդ որը նրա բերանի անկյուններում նկատեցի թեթև խորշեր:

Սեղանի մոտից վեր կացավ լայն թիկունքով ու մեծ միբուքով մի նավաստի և որորվելով մոտեցավ Լեոնին: Ձեռը դնելով սրտանու նիհարիկ ուսի վրա, գոչեց.

— Եյ, ճպուռ, նվազելու՞ է յես ինձ համար՝ «Ո՛հ, իմ վիշտ» թե՞ չե. յես ուզում եմ՝ «Ո՛հ, իմ վիշտ» լսել:

— Տե՛ղդ նստիր, էյ, Սերիբի ուխ, — դոչեցին ընկերները, — մի՛ խանդարիր Լեվային:

— Ձեմ նստիլ, մինչև վոր չլսեմ՝ «Ո՛հ, իմ վիշտ»: «Ո՛հ, իմ վիշտ»: Լեվա, Լեվա, «Ո՛հ, իմ վիշտ»:

— Հիմարի գլուխ, — նկատեց մեկը, — Լեվան հենց «Ո՛հ, իմ վիշտ» և նվազում, Ձե՞ս լսում, անո՛ւս...

— Լեվա, սուտ չե՞ր ասում:

Լեան գլխով հաստատեց, թե նվագածը հենց «Ո՛հ, իմ վիշտն» է:

— Սատանան տանի,— գոռաց Սիրիւրի ռեխը,— ի՛նչ լավ եյիր նվագում: Լսեցինք, լսեցինք. հիմա նվագիր «Դուռնայի գեղեցկուհի»: Լեվա, Լեվա, «Դուռնայի գեղեցկուհի»:

— Ա՛յ քեզ «Դուռնայի գեղեցկուհի»,—ասաց մի հաղթանդամ և, հետեից ձեռները գցելով Սիրիւրի ռեխի կոներէ միջով, փորը դեմ տվեց մեջքին, բարձրացրեց ու բերեց նստեցրեց յուր տեղը:

— Ե՛յ դու Կալուգայի արջ, ի՞նչպէս համարձակվեցիր,— գոռաց Սիրիւրի ռեխը,— թաթերդ կիշրեմ...

Յեվ բռունցքն այնպիսի ուժով զարկեց սեղանին, վոր չէրն ու բաժակները միմյանց դիպչելով փշրտվեցին:

Բարձրացավ աղմուկ, վեճ, իրարանցում: Ողբ մեջ յերևացին մի քանի սպառնալի բռունցքներ: Գուցե «Սիրիւրի ռեխը» և

«Կալուգայի արջը» միմյանց քիթ ու պոռնոգ ջարդեցին, յեթե չլիներ մի ալևոր նավաստի, վորին ընկերները «Դյադուշկա» եյին անվանում: Նա մեջ մտավ նրանց բաժանելու: Ոգնության հասավ Լեոնը: Նա նվագումը ընդհատեց և, տեղից վեր կենալով, ասաց.

— Պարոններ, թո՛ւյլ տվեք ինձ գնալ «Խերսոնցիների» մոտ:

Վեճն իսկույն դադարեց. բոլորը շրջապատեցին յերաժշտին:

— Լեվա, աղավնյակ, մի՛ անիր, Լեվա, հողյակ, նվագիր. ի՞նչպէս կարելի յե,— խնդրեցին բոլորը:

— Նվագի՛ր... ի՞նչպէս նվագեմ, պարոններ, քանի վոր չեք լսում, կովում եք անկիրթ «բոսյակների» պես: Մի՞թե վայել է «Ռուսաց ընկերության» նավաստիներին:

— Վայել չէ, իհարկե, վայել չէ,—գոչեց «Դյադուշկան»:

— Դուք ինձ «Տիրասպուլցիների» մոտից բերեցիք այստեղ, վոր ձեր կոթիւը տեսնեմ:

Դուք լավ չեք գնահատում յերաժշտությունը:

«Խերսոն», «Տիրասպոլ» նավեր եյին, և նավաստիները կրում եյին իրանց նավերի անունները:

— Կգնահատենք, կգնահատենք, Լեւա, հիմարներ չենք...

— Ի՞նչ ե, փո՞ղ ե ուզում այդ ճպուռը,— գոչեց Սիրիւրի ռեխը, և վարտիքի գրպանից հանելով արծաթե դրամներով լի քսակը, դցեց Լեոնի գիրկը,— ահա՛, վերցրո՛ւ, խեղդվի՛ր...

— Մենք ել կտանք, մենք ել կտանք,— աղաղակեցին ամենքը, ձեռները տանելով իրանց գրպանները:

— Տեսե՛ք, տեսե՛ք, Լեոնը հարստանալու յե,— գոչեց Իցկոն, հրճվանքից ձեռները միմյանց զարկելով, յերբ տեսավ փողի քսակները:

— Հապա, կտեսնենք, թե ինչպէս,— արտասանեց Չաուչենկոն, վոր, արմուկները

սեղանին հենած, դիտում եր կատարվող անսարանը:

Լեոնը հանգիստ վերցրեց յուր գիրկն ընկած քսակները և դնելով սեղանի վրա, ասաց.

— Յես իմ գնից մի կոպեկ ել ավել չեմ վերցնիլ: Համարը 10 կոպեկ, վո՛չ ավելի, վո՛չ պակաս: Դրեք ձեր գրպանները, նստեցե՛ք, նվաղում եմ...

— Բրա՛վո, Լեոն, բրա՛վո, դու մեր յեհսը սե չարիր,— գոչեց Չաուչենկոն վոզե-վորված և նավաստիների ուշադրությունը գրավեց մեր վրա:

— Այդ ի՞նչ կատու յե,— գոչեց Սիրիւրի ռեխը,— ա՛հ, տիրացո՛ւ: Չե՛, ուխտավոր ե, արեղա յե... Ե՛յ, յերևի, Իոքադամայի տաճարի համար լուծա ժողովելու յես յեկել: Արի՛, արի՛, մենք ել կտանք մեր հոգու փրկու-թյան համար:

Չաուչենկոն վերցրեց սեղանի վրայից

յուր գրքույկները և հանդիսավոր քայլերով մոտեցավ նախաստիններին:

— Պարոններ, յես վո'չ տիրացու յեմ', վո'չ տաճարի համար լուծա ժողովող: Յես յերգիչ եմ...

— Յերգիչ, յերգիչ, այդ շատ լավ է, — ասացին վոմանք: — Դեհ, յերգիր, տեսներք:

— Յերգիր՝ «Ո՛հ, իմ վիշտ», — պահանջեց Սիրիւրի ռեխը, — «Ո՛հ, իմ վիշտ»:

— Ո՛հ, խաւար. ահա իմ վիշտը, — արտասանեց բանաստեղծը: — Պարոններ, յես ձայնով չեմ յերգում, այլ՝ գրչով: Գնեցե՛ք մի-մի որինակ ահա այս գրքույկներից: Դուք, պարոններ, ինչպես տեսնում եմ, յերաժշտություն սիրում եք. մի՛ մոռանաք, վոր բանաստեղծությունն ել նրա քույրն է:

— Քո՞ւյրն է, — ասաց Սիրիւրի ռեխը, — ապա տո՛ւր ինձ այդ գեղեցիկուհուն...

Նա խլեց գրքույկներից մեկը, դրեց դատարկ ամանի մեջ, վրան ողի թափեց և, լուցկին վառելով, ասաց

— Ապա, տեսներք, քույրն ինչպես է յերգում:

Ողին այնքան թունդ չեւ, վոր վառվեր:

— Քեռի՛ Սիւրոր, — գոչեց Սիրիւրի ռեխը, — կատվիդ մագիլները հանել ես... խի-խի-խի՛, սպիրտ բեր...

— Ե՛յ, Սիրիւրի ռեխ, — ասաց «Դյա-դուչկան», — այսոր դու մեզ ուզում ես խայտառակել: Գրքերը սուրբ են, հանցանք է նրանց այրելը... Գնե՛նք մի-մի որինակ...

Նախաստինները գնեցին մի-մի որինակ «Վշտի և տանջանքների ժամերից», իսկ անհանգիստ Սիրիւրի ռեխը մի մեծ բաժակ ողի ձեռքում մոտեցավ հեղինակին:

— Կոնձի՛ր, ղեշիցդ յերևում է, վոր սիրում ես...

Չառչենկոն լամող չեւ: Յերկու ձեռները դեմ տվեց բաժակին, գոչելով.

— Հեռո՛ւ ինձանից համառուսական թույն...

Այն ժամանակ Սիրիլի բեխը կպալ լինին։

— Խմի՛ր, դու մինչև այսօր դեռ չես հաղորդվել... Թե քրիստոնյա յես, պիտի խմես...

— Լեվա, Լեվա, մի բաժակ մեր խաթրու, — խնդրեցին մյուսները։

Լևոնը հրաժարվեց, ասելով, թե խմելուց հետո չի կարող նվազել։ «Դյաբոլական» նրան պաշտպանեց։

Որն արդեն մթնել էր։ «Դյաբոլական» հայտնեց, թե շողենալ վերադառնալու ժամանակ է։ Խումբը վճարելով կերած-խածի գինը, նաև Լևոնի վարձը, դուրս յեկավ աղմուկով, դուռում-դռններով, միմյանց բռնելով ու հարվածելով։

Փողոցում Չառչենկոյի գլուխը պտտվեց այնպես, վոր անշուշտ կրնկներ, յեթե չհենվեր պատին։ Խմիչքների հոտը և ծխախոտի ծուխը շշմեցրել էին նրան։ Բայց նա կրկնում էր.

— Շատ ուրախ եմ այստեղ գալուս, շատ ուրախ եմ, ամեն ոք պիտի գամ։ Վո՛րքան նյութ, վորքա՛ն նյութ գրողի համար։

Իցկոն վոստոստում էր Լևոնի շուրջը։ Վերջապես, ձեռքը դրելով նրա թևին, հարցրեց.

— Այսօր ինձ համար շոկոլա՞դ ես առնելու, թե՞ ծխախոտ։

— Յերկուսն էլ։

— Ծիա՛մ, Ֆիա՛մ, ուրեմն այսօր յերկու ուղիուց ավելի յես հավաքել... Կեցցե՛ տրիո։ Յես այսօր վոչինչ չեմ վաստակել։ Բանաստեղծ, պիտի ինձ համար մի սրինդ գնես։ Յես ել ուզում եմ սրինդ նվազել։

— Կգնեմ, ինչու չեմ գնիլ, — ասաց Չառչենկոն բարեսրտաբար։

— Չիմբա—չիմբա—չիլալա, Չառչենկո, չիլալա՛...

Յերբ ընկերները բաժանվեցին, յես հասարակական իմանալ՝ ինչու Լևոնը փոխել էր յուր արհեստը։ Չեյի ուզում հավատալ, վոր

առանց վերին աստիճանի ստիպողական մի սլառճառի կարող ե նա ցերեկներն անգամ ապրել թատրոնից հեռու:

— Կարիքն ե ստիպում, սինյոր,— պատասխանեց նա հանդարտ:

— Բայց չե՞ վոր դու առաջ ել կարիք ունեցիր:

— Յես ուզում եմ մորս կամքը կատարել:

— Այսի՞նքն:

— Ուզում եմ նրան ապահովել:

Յես նայեցի նրա աչքերի միջին և հասկացա, վոր կեղծում ե: Փողոցային լապտերի լույսը մատնեց նրա այլայլելի:

— Ե՛հ, շատ դժվարի յե,— ասացի յես,— վոր ուզում ես մորդ ապահովել: Բայց ների՛ր, Լեոն, այս անգամ շատ ել չեմ հավատում քեզ: Կարծում եմ, ուրիշ նպատակ ունիս:

Նա վռչինչ չասաց, միայն քայլերն արտադրեց:

— Ո՞ւր ես շտապում,— հարցրի յես:

— Թատրոն:

— Ե՞լի թատրոն:

— Այո՛, սինյոր... այսոր լավ դրամա յեն ներկայացնում...

Յեվ, յերեւի, իմ հարց ու փորձերից ազատվելու համար, շտապով հեռացավ: Յես արդեն գուշակել եյի նրա միտքը...

Մի քանի անգամ այցելեցի «Արքայական յախտա»-ն: Լեոնին այնտեղ սիրում եյին: Նախաստիները խլում եյին նրան միմյանց ձեռքից: Նա գիտեր նվազել մալուուսական յեղանակներ ու պարեր: Անցնում եր մի խրմրից մյուսը, բոլորին զվարճացնում, հավաքելով յուր տասնական կոպեկները: Զվարճության տաք միջոցներին սեղանակիցներն յերբեմն խնդրում եյին նրան խմել մի-մի բաժակ ողի կամ գարեջուր: Նա չեւր ուզում խմել և չեւր ել կարողանում խմել:

Մի անգամ իմ ներկայությամբ, յերբ զղվանքով հետ դրեց ողու բաժակը, նրա համար պահանջեցին ինչ-վոր քաղցր ըմպելիք:

Նա մի բաժակ խմեց, հետո յերկրորդն և զվարժացավ...

Յավալի յեր ինձ համար, վոր նա այցելում է այդ ստորին վայրերը: Բայց իրավունք չեյի համարում համոզել նրան թողնելու այդ տեղերը: Ուրիշ ի՞նչ միջոց ունենա ապրելու, բացի նախկին վոդորմէլի պարապմունքից:

Մի որ նա ատաց.

— Սինյոր, յերկու ամիս չկա, արդեն յերեսուն ուսուրի յեմ հետաձգել: Բայց մորս չասեք:

— Ինչո՞ւ:

— Վորովհետեւ այդ փողերը ինձ հարկավոր են...

— Իտալիա գնալու համար, — լրացրի յես նրա խոսքը, խնդիրը միանգամից պարզելու համար. — մի՛ զարմանար, Լեոն, յես այդ վաղուց գիտեյի:

— Ո՞ր, սինյոր, իրավ է, յես ուզում եմ տեսնել Իտալիան...

— Յեվ Լուիզային...

Նա ամոթից յերեսը դարձրեց ինձանից: Յեւ հաղորդեցի նրան, թե սինյորա Ստեֆանիան Կավալլարոյից նոր նամակ է ստացել: Բարիտոնը դրամ է, թե յերդեցողության ուսուցիչները փորձել են որիորդի ձայնը և հիացել նրա ուժով ու «տեմբրով»: Մի հայտնի պրոֆեսոր խոստանում է յերեք տարվա ընթացքում Լուիզային այնչափ պատրաստել, վոր կարողանա ուղերաներում առաջին «դրամատիկ-սոպրանո»-ի դերը յերգել:

Հաղորդածս նորություն չեր նրա համար: Նա ատաց, թե նույն օրն ինքը նամակ է ստացել Լուիզայից: Բարի որիորդն յուր խոստումը կատարել եր: Սակայն այդ յեղավ առաջին և վերջին նամակը...

Ամբողջ դարունն և ամառը պատանին այցելեց նավահանգստի պանդոկները: Յերբեմն գալիս եր սենյակս և ինձ հաշիվ տալիս: Նրան զեռ սիրում են նավաստիները, հաճույքով լսում և միմյանց ձեռքից խլում: Ամ-
4 Արտիստ

սակն միջին թվով քսան ուսուց ալիւի յէ հետաձգում: Շուտով, շուտով կկատարի յուր փախադը, կուղևորվի Իտալիա...

Այն ինչ՝ պանդոկներէ մթնոլորտն արդէն դրել եր յուր դրոշմը նրա վրա: Ձեերը նկատելու չափ գոհակացել եյին ժամանակ առ ժամանակ արտասանում եր տղեղ բառեր, վոր առաջ չկային նրա բառարանում: Արտասանում էր և իսկույն գղջում, կտրմբում: Մի քանի անգամ դպացի, վոր բերանից խմիչքների հոտ է գալիս: Իսկ մի յերեկո մեր տան դարպասի առջև տեսա նրան սաստիկ հարբած դրության մեջ: Կիթառը կոնատակին բռնած, որորվելով, տուն եր գնում, մի քայլ առաջ դնելով, մի քայլ կողք, որորվելով: Ոգնեցի նրան սանդուղով բարձրանալու:

Ալմաստը տեսաւ նրան թի չե՝ ձեռները զարկեց յերեսին, գոչելով.

— Սպանեց, մորթեց...

Նախատինքի ժամանակ չեր: Խնդրեցի

վշտացած մորը զսպել առ այժմ յուր սրտի թույնը:

Լեոնը թափալիկեց յերեսնիւյայր անկողնում, մի վտար թողնելով հատակի վրա: Տեսարանը յեղկելի յեր: Լեոնը, այն պատանին, վորին յերեակայությունս գրեթե հրէշտակացրել եր, ընկնում եր աչքումս: Յեւ այս ինձ համար դառն եր, շատ դառն: Նա վոր չինչ չեր գգում, ընկած եր կեղտոտ լաթի պես, վտարից մինչև գլուխ ցեխոտ: Միայն յերբեմն ձեռը գուրս եր բերում փորի տակից և շոշափում ձախ կոշիկը...

Յես թողեցի տխուր տեսարանը և հեռացա: Մի՞թե այս է բարեկամիս վերջը: Մի՞թե Ալմաստի չար դուշակությունը իրադործւում է:

Առաջոտն յերբ բարձրացա վերև, Ալմաստն արդէն թեթևացրել եր յուր սիրտն և աչքունքը կիտած լուռ նստած եր մի անկյունում: Լեոնը փնտռում եր կիթառը, վոր գնա յուր գործին, չեր գտնում: Ալմաստը

Թաղցրեկ եր, չէր ուզում տալ: Տեսնելով ինձ՝ խեղճ կէնը լաց յեղավ: Այս անգամ խոսքեր չգտա Լևոնին արդարացնելու:

— Ձեյի՞ր ասում, վոր վերջն յուր անիծւիւմ չոր ուրին և հասնում: Ահա՛ չորրորդ անգամն ե՛ տուն ե գալիս շան որում...

Յես բարւոք համարեցի Լևոնի հետ խոսել առանձին, հրավիրելով սենյակս: Հիշում եր յէրեկվա յուր խայտառակ դրութիւնը և սաստիկ ամաչում: Լուռ եր, սպասում եր, վոր յես խոսեմ: Ի՞նչ պիտի ասեյի. նախատելը կլինե՞ր ավելորդ. Լևոնը հիմար գլուխ չէր և վռչ ել յերեկա. շուտով պիտի լրանար տանուլթ տարին: Յես ընկերաբար բացատրեցի հարբեցողութեան կորստաբեր հետեւիւմները: Նա լսեց մինչև վերջը համբերութեամբ և, յերբ վերջացրի, ասաց.

— Այդ բոլորը գիտեմ. հայրս հենց հարբեցողութիւնից մեռավ:

— Գիտես և երի խմո՞ւմ էս:

— Ստիպում են:

— Ովքե՞ր:

— Նախաստիները:

— Տեղափոխվի՛ր ուրիշ պանդոկ:

— Ամեն տեղ ստիպում են:

— Մի՞թե չես կարող մերժել:

— Առաջ մերժում եյի, հիմա չեն թողնում:

— Ի՞նչ ասել ե՛ չեն թողնում. ամեն մարդ յուր կամքի տերն է:

— Այո՛, սինյոր, բայց յերբ կես փթանոց բռնեցը պահում են քթիդ տակ, մոռանում ես կամքդ:

— Նրանք քեզ ծեծո՞ւմ են:

— Կծեծեն, յեթե շատ համառութիւն անեմ:

— Բայց ի՞նչ ոգուտ ունին քեզ հարբեցնելուց:

— Հարբածներն ատում են արթուն մարդուն: Յերբ չեմ խմում, ասում են՝ «դու մտքումդ ծաղրում ես մեզ: Դու ել խմիր, համաարվիր մեզ հետ»:

— Գոննե քի՛չ խմիր:

— Շատ չեմ խմում, բայց քիչն ել ինձ հարբեցնում ե:

— Ի՞նչ են խմեցնում:

— Առաջ քաղցր խմիչքներ եյին տալիս: Հիմա ասում են՝ «Թանդ ե նստում» և ստիպում են խմել դարե՛ջուր ել, ողի ել...

Յես լռեցի, բայց հարկավոր եր մի հետևիվանքի հասցնել մեր խոսակցությունը:

— Լեոն, թո՛ղ այդ պանդոկները, ելի թատրոններով գրադվիր...

— Իհարկե, թողնելու յեմ, սինյոր, չուտով, չուտով կգնամ Իտալիա... Արդեն հարյուր հիսուն ռուբլի ունիմ:

— Իսկ մա՞յրդ:

— Նրան ել հետս տանելու յեմ:

— Հարյուր հիսուն ռուբլով:

— Ի՛նչ կա, քի՛չ ե: Յես շատերից եմ հարցրել: Ասում են ամսական յերեսուն ռուբլով կարող էնք ապրել այնպես, ինչպես այստեղ:

— Գուցե կարելի յե, բայց մի քանի ամիս, իսկ հետո՞:

— Հետո... մի գործ կգտնեմ:

— Լեոն, ճշմարիտն ասա, ի՞նչն ե քեզ ստիպում Իտալիա դնալ, — հարցրի յես, նա՝ յե՛լով ուղիղ նրա աչքերի միջին:

— Ուզում եմ վիոլոնչել նվագել սովորել ու դալ ալատեղի որկեստոր մտնել:

«Կեղծում ես, բարեկամս, — մտածեցի յես, — այդ չե գլխավոր պատճառը»:

Նայեցի նրան ուշադիր, սիրտս մորմոքվեց: Նա վտարի վրա ցամաքել եր, ինչպես արմատից պոկված ծաղիկ: Խնդրեց ինձ համոզել մորը, վոր կիթառը տա իրան: Մի՛հնույն ե, յեթե չտա, պիտի նորը գնել. ինչո՞ւ ամեյլորդ ծախսի մեջ ընկնել:

Հագիվ այդ որից անցել եր մի շաբաթ, յերբ մի յերեկո, տասը ժամին, հանկարծ սենյակս մտալ Ալմաստը շփոթված:

— Պարոն, նեղություն քաշեցեք, վերե բարձրացեք աստծո սիրուն:

Տաքորինակ դրության մեջ տեսա յես

Լևոնին այդ յերեկո: Հեղ պատանին կատարեւապես կատաղել էր: Առանց բաճկոնի ու կոշիկների թափալվել էր դռների առջև և մոնչում էր ինչպես մատաղ գաղան, կրծոտելով յուր ձեռների միւր: Նրա նիհար պարանոցի յերակներն ուռեւ, փքվել էյին, կարծես ահա, ահա պիտի տրաքվէյին ձրգված լարերի պես: Նա վռտները դարկում էր հատակին ինչպես դիվահար:

Պատահել էր մի շատ սովորական դեպք, վորի նմանները պատահում էյին Ողեսսայի խուլ անկյուններում գրեթե ամեն յերեկո: Նախահանգստից վերադառնալիս Լևոնի վրա հարձակվել էյին ինչ-վոր քաղցած սրիկաներ, խլել ձեռքից կիթառը, հանել բաճկոնն ու կոշիկները և բաց թողել:

— Յեւ դրա համար քեզ սպանում ես, — դոչեցի յես բռնելով Լևոնի թևը, — ամոթ:

— Յես ել այդ եմ ասում, վորդի, չեմ նախատում: Տանը մի հատ պիջակ ել ունիս,

կոշիկներ ել... Վայ, տեր աստված, ինչպես ե գլուխը պատին խփում: Այս ի՞նչ պատիժ ե, յերկնային թաղալոր...

Կասկածելի յեր, վոր Լևոնը կիթառի, մանավանդ վողորմելի պիջակի ու կոշիկների համար այդպիսի հեծ ու կոծ բարձրացներ: Անշուշտ կորուստն ավելի մեծ էր: Խնդրեցի Այմաստին մի քանի բոպե թողնել մեզ առանձին: Այրին դուրս գնաց: Չանաչելով Լևոնի բնավորությունը, գիտելի՛ ինչպես պիտի խոսել այսպիսի հանգամանքներում նրա հետ: Նա սիրում էր զգալ, վոր մարդիկ իրեն չափահաս են համարում:

— Ամոթ ե, Լևոն: Փառք ասածու, դու յերեսխա չես, խելքի յեկ... Չարժե ալքպես դռալ...

— Չարժե, չարժե, սինյոր, դուք ե՞րբ ասում: Բայց չգիտեք ինչ եմ կորցրել, ի՞նչ: Չախ կոշիկս... այո՛... ձախը... Դիտե՛ք... Իտալիա, վիոլոնչել, յերդ, յերաժըլաություն, կորալ ամեն ինչ... բուլվարի

ներքևումն եր, այն մեծ սանդուղի մոտ: Յերկու հոգի եյին՝ մեկը բարձրահասակ, մյուսը թիկնավետ: Բարձրահասակը բռնեց հետևից ձեռներս, մյուսը խուզարկեց դըրպաններս: Յերբ մի ուրբուց ավելի չգտան՝ բարկացան: Կարծում եյի կիթառս կիւնն, կհեռանան: Չեղա՛վ: Պիջակս ել հանեցին... Տերը նրանց հետ, թող չապիկս ել հանեյին՝ չեյի խոսել... Բայց կոշիկներս, ձախ կոշիկս... «Հանի՛ր,— ասաց ձեռներս բռնողը,— գոնե յերկու բաժակ ողի արժեն»։ Յերբ թիկնավետը կուացավ կոշիկներս հանելու, կատաղեցի, սկսեցի կծոտել նրա ուսերը, գլուխը... Նա ինձ աղտակեց: Աչքերս մթնեցին... Սկսեցի աղաչել, պաղատել... Չլսեցին անասովածները... Տարան, տարան...

— Ուրեմն կոշիկներդ համա՞ր ես լալիս,— ասացի յես մոտավորապես հասկանալով բանի եյուլթյունը...

— Հարյուր հիսուն ուրբի, սինյոր,

հարյուր հիսուն ուրբի կար կոշիկիս մեջ, ձախ կոշիկիս... Այնտեղ եյի պահում հավաքած փողերս...

Յեվ նա սկսեց դառնադին հեկեկալ...

Այդպես, ուրեմն, տարել եյին նրա վեցյոթ ամսվա աշխատանքի վարձը, նրա Իտալիա դնալու, Լուիզային տեսնելու հույսը... Նա ավելի ապահով տեղ չեր գտել յուր փողերի համար: Տանը պահել վախեցել եր: Մայրը կգտներ, չեր վերադարձնիլ: Այդ կինը ամեն առավոտ վորդու գրպանները խուզարկում եր, մոտը փող չեր թողնում:

— Փաթաթել եյի թղթում, դրել կրունկիս կողմում, վրեն կաշի խփել, ծայրերը դամել... Շատ գիշերներ կոշիկներով եմ քնել... Տարա՛ն սրիկաները: Ով գիտե, հիմա ծախում են մի բաժակ ողով կամ թիֆունո հացով... Տե՛ր ասոված, տեր ասոված, ի՞նչ պիտի անեմ...

Յես խոսքեր չեյի գտնում թշվառին միտիթարելու: Խոտուլթյուն համարեցի

նախատել նրան յուր անդդուլութեան համար: Հարկաւոր եր միայն ցույց տալ կորուստը գտնելու գեթ մի թույլ հույս: Արդեն վիշտը շատ մեծ եր:

— Ա՛հ,— դռնեց նա հանկարծ, ձեռք զարկելով ճակատին,— հույս կա, կա հույս գտնելու:

— Այո՞, — ուրախացա յես յերեխայի պես:

— Այո՛, սինյոր: Դուք ճանաչու՞մ եք Իցկոյի հորը: «Մոշկա սելյուդկա» են կոչում նրան: Ճարպիկ մարդ է, ճանաչում է փողոցի սրիկաներին: Հին հազուատեղեն ու կոշիկներ է գնում, վաճառում: Ա՛հ, իսկույն կգնամ նրա մոտ. իսկույն: Մա՛մա, մա՛մա, ներս յեկ, տո՛ւր ինձ մյուս կոշիկս, պիջամա, գնում եմ կիթառս փնտռելու...

Հակառակ մօր կամքին՝ նա շուտով հազնիկեց ու վաղեց դուրս:

Յես, իհարկե, Ալմաստին չհայտնեցի, թե Լևոնն ինչ է կորցրել: Յերևակայում ե-

յի՛ ինչ վողբ պիտի բարձրացներ և վո՛րջան անիծեր վորդուն:

Վերադարձա սենյակս, հոգով նախանձելով հարուստներին: Ինչո՞ւ յես ել հաբուստ չեյի...

Լույսը նոր բացված գնացի Լևոնին տեսնելու: Արդեն դուրս եր յեկել տնից: Մաբողջ գիշեր, Ալմաստի ասելով, չեր քնեւ, պատել եր անկյունից անկյուն: Ուշ յերեկո յեր, յերբ Լևոնը մտաւ սենյակս հոգնած, քրտնած, փոշոտ: Նա խոսելու անգամ ուժ չուներ: Մինչև կեսօր թափառել եր Իցկոյի հօր, իսկ կեսօրից հետո՝ Չաուչենկոյի ու Իցկոյի հօր հետ: Յեղել էյին գրեթե բոլոր այն շուկաներում, ուր հին հազուատեղենի առուտուր է կատարվում: Փնտռել էյին միայն կոշիկները, առանց ում և է ասելու՝ ինչ գանձ են փնտռում: Յեւ չ՛էր: Իցկոյի հայրը խորհուրդ եր տվել Լևոնին՝ «մոռանալ, թե յերբ և է փող է ունեցել»: Չաուչենկոն հայտնեւ եր վոստիկանութեանը:

Պրիստավը ծաղրել էր. վո՞ր հիմարն է կոչելի մէջ փող պահում:

Լևոնն ամբողջ որն անց էր կացրել անոթի: Առաջարկեցի ընթրել ինձ հետ, մերժեց. դուրս յեկավ ուժասպառ, հուսահատված, հարբածի պես որորվելով:

Մյուս որն յես նրան հանդիպեցի փողոցում մի փոքրահասակ, նիհար, կեղտոտ հրեայի հետ խոսելիս: Դա ինքը «Մոշկա սելյոդկան» էր, Իցկոյի հայրը:

— Մոսյո, — դարձավ նա ինձ, յերբ իմացավ, վոր Լևոնի բարեկամն եմ, — միտուքս վկա, աղքատն յերբեք փող չպիտի ունենա: Փողը շատ դոռող է, սիրում է թանդագին պալատներ: Հիմար աղքատը կարծում է, թե կարելի յե նրան պահել դարչապարի տակ, կոշիկում, խի-խի-խի'... Մանո'ւկ, դու պիտի կուրծքդ պատուելիր ու ասելիք այդ հարյուրանոցին. «սլատվելի, սիրելի, համեցեք, ա'յ քո բնակարանը»: Յերանի յեմ տալիս այն հնամաճառին, վոր այդ կո-

շիկը կզնի: Յերգլում եմ միտուքովս, Սոդոմոն արքան էլ այնպիսի թանդագին կոշիկներ չի հագել:

Մի չարաթ շարունակ Լևոնը վաղ առավոտից սկսած մինչև ուշ յերեկո փնտռում էր յուր կորուստը: Չառչենկոն և Իցկոն հուսահատվել էյին, այլևս չէյին ոգնում նրան, իսկ նա դեռ փնտռում էր: Նա զըրկվել էր քնից, հանգստությունից, ախորժակից: Տուն էր վերադառնում յերեկոները, պառկում հագուստով անկողնում, հեկեկում ու հեկեկում: Ալմաստը հուսահատությունից չզիտեր ինչ աներ, տանջվում էր վորդու հետ հավասար: Նա պնդում էր, թե Լևոնը կխելագարվի, յեթե այդ դրության մեջ մնա: Ամեն ինչ մոռացել է, վրչնչով չի հետաքրքրվում, նույնիսկ թատրոններով:

Խոստովանում եմ, յես այլևս քաջություն չունեյի Լևոնի վիշտը տեսնելու: Նրա ծանր հառաչանքները, վողբը, հեծկը-

տանքը կտրատում էյին սիրտս: Այն ինչ՝
այժմ նա ավելի հաճախ եր այցելում ինձ,
քան առաջ: Գալիս եր, նստում սեղանիս քով
և խոսում յուր կորստի մասին: Նա դեռ
պահում եր սրտում մի թույլ հույս փողերը
գտնելու: Ով գիտե, անկարելի վոչինչ չկա.
կարող են այդ կոչիկները պատել ամբողջ
քաղաքը և դարձյալ հետ դալ, իրանց տիրոջ
ձեռքն ընկնել... Բայց շուտով այդ թույլ
հույսն ել մեռավ նրա մեջ, և Լևոնի միտքը
սկսեց փոքր առ փոքր սթափվել: Ծանոթ
նավաստիները խնդրում էյին նրան շարու-
նակել հաճախել պանդոկները, խոստանա-
լով նրա համար նոր կիթառ գնել: Յես խոր-
հուրդ տվեցի նրան ընդունել այդ առաջար-
կությունը և նորից սկսել փող Ժողովել:
Մի որ, վերջապես, նա գնաց «Արքայական
յախտա» մի նոր կիթառ ձեռին: Յերեկոյան
նա պատմեց ինձ, թե նավաստիները ինչպիսի-
սի ուրախությամբ են ընդունել նրան, ինչ-
պես գրկվել ու համբուրվել նրա հետ: Նրա

բերանից դարձյալ ողու հոտ եր գալիս: Յե-
րելի այս անգամ խմել եր վիշտը մոռացու-
թյան տալու համար. յես քաջությունն չու-
նեցա նրան հանդիմանելու:

Մի չնչին գումար, վոր կարողացավ նա
խնայել առաջին ամիսը, նորից վերակենդա-
նացրեց նրա հույսերը: Այս անգամ նա ան-
կեղծ խոստովանեց ինձ, վոր իտալիա դնա-
լու գլխավոր նպատակը Լուիզային տեսնելն
է: Գրեթե որ չեք անցնում, վոր նա չհարց-
ներ.

— Սինյոր, ի՞նչ լուր կա Լուիզայից:

Նա ինքը ամաչում եր անմիջապես սի-
նյորա Ստեֆանիային դիմել այս հարցով:
Յես հաղորդում էյի նրան բոլորը, ինչ լսում
էյի տանտիրուհուցս: Միշտ Լուիզան բարե
եր ուղարկում Լևոնին: Զգիտեմ, կա՞ր,
արդյոք, մի ուրիշը, վոր այնքան ուրախա-
նար Լուիզայի ամեն մի նոր հաջողության
համար, վորքան այդ սիրահարը: Նա ասում
եր, թե ամենից ավելի ինքն է սիրում Լու-

իզային և ամենից առաջ ել ինքն և ուզում
ծափահարել նրան բեմի վրա. վոչ այստեղ՝
Ողեսոսայում, այլ այնտեղ՝ Իտալիայում:

Մի անգամ նա ասաց.

— Յեթե մինչև առաջիկա դարուն չկա-
րողանամ ճանապարհ ընկնել, կխելագար-
վեմ:

Մի ուրիշ անգամ գիմեց ինձ այս հար-
ցով.

— Ի՞նչ եք կարծում, սինյոր, Լուիզան,
նշանավոր յերգչուհի դառնալով, կգոռոզա-
նա՞:

Հասկացա, թե իսկապես ինչ է ուզում
իմանալ: Հոգու խորքում նա ինքն իրան ար-
ժանի չէր համարում Լուիզային, բայց
հպարտությունը չէր թույլ տալիս նրան
խոստովանել այդ: Նա ուզում էր իմ միտքը
իմանալ՝ արժանի՞ յեմ համարում իրան,
թե՞ վոչ:

Կամենալով գեթ մի փոքր սթափեցնել

այդ՝ որից որ ավելի ու ավելի կուրացող
հոգին, պատասխանեցի.

— Այո, կգոռոզանա: Նա հենց այժմ էլ,
յերբ դեռ շատ հեռու յե նշանավոր յերգչուհի
համարվելու պատվից, գոռոզացել է...

— Ո՞վ ասաց, — դոչեց Լուինը վշտացած:

— Նրա վարմունքը: Նա քեզ մոռացել ե:

— Ի՞նչ: Ինչո՞ւ. նա միշտ բարեններ ե
ուղարկում, ինքներդ եք ասում:

— Այո՛, բարեկամս, ուղարկում ե. բայց,
ների՛ր, այդ բարենների նպատակն յես ուրիշ
կերպ եմ հասկանում: Լուիզան, դեռ յերգչու-
հի չդարձած, արտիստների խորամանկու-
թյունն է յուրացնում: Յես ճանաչում եմ
նույնիսկ տաղանդավոր յերգչուհիներ և
դերասանուհիներ, վորոնք շողոքորթում են
համարսարանական քաղաքներում ուսանող-
ներին, գավառական քաղաքներում՝ գիմ-
նազիստներին միմիայն նրանց ցույցերին ար-
ժանանալու համար: Իսկ դու քո խմբով ա-
վելի դեղեցիկ ցույցեր գիտես անել: Լուի-

դան այս դիտե և քեզ հետ հեռավոր բարեկամություն ե պահպանում յուր ապագայի համար, թեև դիտե, միևնույն ժամանակ, վոր դու կաշառվող չես: Ա՛խ, բարեկամս, մի՛ հափշտակվիր այն ուսանողի պես, հիշո՞ւմ ես, վոր անցյալ տարի ինքնասպանություն գործեց մի յերդէն հու պատճառով: Լուիզան քեզ չի սիրում, յեթե սիրեր՝ նամակ կգրեր: Ինչո՞ւ մեկը գրեց ու լռեց:

Գուցե յես զրպարտում եյի Լուիզային, բայց ասածիս մեջ զգում եյի ճշմարտության մաս: Լեոնին փրկելու համար պատրաստ եյի ավելի վատ գույներով պատկերացնել Լուիզային նրա թռչն:

— Նա ժամանակ չունի ինձ նամակ գրելու, զբաղված ե,— ասաց Լեոնը վոչ այնքան Լուիզային արդարացնելու, վորքան յուր անձնասիրությունը պաշտպանելու մտքով:

— Գուցե... թո՛ղ այդպես լինի... —

սացի յես անորոշ յեղանակով՝ Լեոնին ավելի չվշտացնելու համար:

Վորքան հիշում եմ, հենց այդ օրն եր, վոր սինյորա Ստեֆանիան մտավ սենյակս անսովոր ուրախ տրամադրության մեջ և ասաց.

— Սինյոր, հիմա կարող եք ինձ շնորհավորել:

— Ի՞նչ ե պատահել...

— Պատահել ե այն, ինչ վոր վաղուց սպասում եյի անհամբեր: Լուիզան յերեկ պոսակվել ե Կավալլարոյի հետ... հենց այս րոպեյիս հեռագիր ստացա... ահա...

Յեւ ինչ ծոցից հանելով հեռագիրը՝ ցույց տվեց ինձ:

— Այդպես անսպասելի՞ր,— գոչեցի յես, թեև վաղուց մի ներքին ձայն ինձ ասում եր, թե կա ինչ-վոր մտերմություն Լուիզայի և Կավալլարոյի միջև:

— Անսպասելի չե՞ր, սինյոր, վոչ, այդ դո՛ւք չգիտեյիք, իսկ յես գիտեյի, վոր

նրանք նշանված են վաղուց: Նշանվելն ինձ համար կարևոր չեմ, սլտակվելն ե կարևոր: Յես լուռն եյի, վախենալով, վոր գործը չըփչանա: Ա՛խ, վերջապես վո՛րքան ուրախ, վո՛րքան ուրախ եմ: Կավալլարոն հենց իմ ուղած փեսան ե՝ բարի, քաղաքավարի, լավ յերգիչ, լավ ել փող ե ստանում: Այո՛, Լուիզան ավելի լավ ընտրություն անել չեմ կարող: Յերեկ պահվել են, այսոր պիտի ուղեվորվեն Պարիզ: Կավալլարոն պիտի մի տարրի մնա աշխտեղ: Լուիզան, իհարկե, նրա հետ կլինի...

Յես շնորհավորեցի յերջանիկ մորը. բայց մի ներքին ձայն չչնջաց, թե շատ ել անկեղծ չեմ վարվում: Խոնչպես կընդունի այդ լուրը Լևոնը, վորին սիրում եմ ավելի, քան Կավալլարոյին ու Լուիզային:

Այդ որն յես վերադարձա դրսից տուն ուզ գիշերին, վորպեսզի չհանդիպեմ Լևոնին: Սակայն հետևյալ օրը նա յեկավ սենյակս յերեկոյան սովորական ժամից առաջ: Սինյո-

րա Ստեֆանիան ճաշի միջոցին ինձ ցույց եր տվել յերկրորդ հեռագիրը, վորով հայտնվում եր, թե նորապսակներն արդեն ուղևորվել են Պարիզ:

Տխուր, անմոռանալի յերեկո. առաջին անգամ կողոպտվելուց հետո Լևոնի դեմքի վրա տեսա այդ յերեկո ուրախ ժպիտ: Նա իսկույն պատմեց յուր ուրախության պատճառը: Յերկու օր ե՝ նրան կանչում են «Խերսոն» շոգենավը: Այնտեղ նա նվագում ե նավապետի և յուր ոգնականների համար: Այսոր ոգնականներից մեկը, տալով նրան յուր մանդոլինան, առաջարկել եր նվագել: Լևոնը կատարել եր նրա ցանկությունը: Նավապետին առանձնապես դուր ե յեկել «Մադրիգի շրջմովիկը»: Նա միշտ բարի մարդ ե. իմանալով, վոր Լևոնը ձգտում ե գնալ Իտալիա, այսոր խոստացավ ոգնել նրան: Յերկու օրից հետո «Խերսոնը» գնում ե Կրոնշտադտ: Այնտեղից հետ ե գալու և ուղևորվելու յե Միջերկրական ծովը, հետո Հեռավոր Արևելք:

Ահա այդ ժամանակ նա կ'երեւցնի Լեոնին յուր մօր հետ և կտանի մինչև Իտալիայի սահմանները...

— Ո՛ր, սինյո՛ր, սինյո՛ր, այնքան ուրախ եմ, վոր ուզում եմ թռչկոտել: Յես նախապետի պարտքի տակ չեմ մնալ: Կնվագեմ նրա համար ամբողջ ճանապարհին, գիշեր-ցերեկ կնվագեմ: Իտալիա, Իտալիա, անպատճառ պիտի տեսնեմ: Վորքա՛ն կզարմանա Լուիզան ու ի՛նչպես կուրախանա...

Ծանր եր ինձ համար այս անկեղծ խոսքերից հետո թագցնել իրողությունը Լեոնից, վոր այդ պահին մարմնացած վոգելորություն եր:

— Լեոն, — ասացի, — չա՞տ ես փափագում տեսնել Լուիզային:

— Այո՛, իհարկե:

— Յեթե չտեսնես, չա՞տ կտխրես:

— Բայց յես կտեսնեմ նրան, սինյոր, կտեսնեմ Միլանում, — գոչեց Լեոնը հավա-

տով լի, միևնույն ժամանակ, մի տեսակ յերկյուղով նայելով յերեսիս:

— Լուիզան այժմ Միլանում չէ:

— Ո՞վ ասաց:

— Սինյորա Ստեֆանիայի հեռագիրը:

— Հապա վո՞րտեղ ե:

— Պարիզում:

— Ո՞ւմ հետ...

— Կավալլարոյի...

— Կավալլարո, — գոչեց պատանին գրեթե շնչասպառ:

— Ամուսնացել ե Լուիզայի հետ և յերեկ ուղևորվել Պարիզ մի տարի ժամանակով, — ասացի յես միանգամից սրտիս ծանրությունից ազատվելու համար:

Լեոնը ցնցվեց, յերեսի մկանունքները դողացին: Մի վայրկյանում կարմրեց, կապտեց, հետո սիրթեց կտավի պես:

— Տեսա՞ր, վոր քեզ չի սիրում Լուիզան, վոր դու յերազի մեջ ես...

Լեոնը ճիգն արավ զսպել հուզմունքը:

Ահա այդ ժամանակ նա կվերցնի Լևոնին յուր մոր հետ և կտանի մինչև Իտալիայի սահմանները...

— Ո՛ր, սինյոր, սինյոր, այնքան ուրախ եմ, վոր ուզում եմ թոչկոտել: Յես նավապետի պարտքի տակ չեմ մնալ: Կնվագեմ նրա համար ամբողջ ճանապարհին, գիշեր-ցերեկ կնվագեմ: Իտալիա, Իտալիա, անպատճառ պիտի տեսնեմ: Վորքա՛ն կգարմանա Լուիզան ու ի՛նչպես կուրախանա...

Ծանր եր ինձ համար այս անկեղծ խոսքերից հետո թաղցնել իրողությունը Լևոնից, վոր այդ պահին մարմնացած վոգելորություն եր:

— Լևոն, — ասացի, — չա՞տ ես վախճում տեսնել Լուիզայի՞ն:

— Այո՛, իհարկե:

— Յեթե չտեսնես, չա՞տ կտխրես:

— Բայց յես կտեսնեմ նրան, սինյոր, կտեսնեմ Միլանում, — գոչեց Լևոնը հավա-

տով լի, միևնույն ժամանակ, մի տեսակ յերկյուղով նայելով յերեսիս:

— Լուիզան այժմ Միլանում չէ:

— Ո՞վ ասաց:

— Սինյորա Ստեֆանիայի հեռագիրը:

— Հապա վո՞րտեղ է:

— Պարիզում:

— Ո՞ւմ հետ...

— Կավալլարոյի...

— Կավալլարոյ, — գոչեց պատանին գրեթե շնասպառ:

— Ամուսնացել է Լուիզայի հետ և յերեկ ուղևորվել Պարիզ մի տարի ժամանակով, — ասացի յես միանգամից սրտիս ծանրությունից ազատվելու համար:

Լևոնը ցնցվեց, յերեսի մկանունքները դողացին: Մի վայրկյանում կարմրեց, կապտեց, հետո սփրթնեց կտավի պես:

— Տեսա՞ր, վոր քեզ չի սիրում Լուիզան, վոր դու յերազի մեջ ես...

Լևոնը ճիղն արավ զսպել հուզմունքը:

Այդ տասնութ տարեկան պատանին, վորի գգացումներն այնքան անժամանակ հասու- նացել էյին, ուներ նաև կամքի ուժ: Սա- կայն հարվածն ավելի գորեղ եր: Նա թու- լացած ընկղմվեց աթոռի վրա, արտասանե- լով.

— Այ նորություն... պետք է շնորհա- վորել...

— Այո', պետք է շնորհավորել,—կըրկ- նեցի յես, ձեանալով իբր թե չեմ նկատում նրա հուզմունքը:

— Կալալլարոն լավ մարդ է, աղնիվ է,— ասաց նա դողդոջուն ձայնով, շրթունքները կրծոտելով:

— Այնքան աղնիվ, վոր Լուիզան չարժե նրան:

— Սինյոր...

— Չարժե, չարժե,— կրկնեցի յես, վրդովվելով անմեղ իտալուհու գեմ:

— Լուիզան բարձր է... Լուիզան... հրեշտակ է...

Այլևս նա չկարողացավ իրան պահել, գլուխը դրեց սեղանին ու սկսեց հեկեկալ այնպես ուժգին, վոր թվում էր, թե նրա մարմինը կտոր-կտոր է լինում:

Յես գգացի անդուսպ ատելություն դեպի Լուիզան. կարծես, նա ինձ հասցրել էր բա- րոյական ծանր վիրավորանք: Սկսեցի ան- խնա և միանգամայն անարդար պախարակել մի էյակի, վոր իրապես արժանի չէր սիրո և հարգանքի: Նկարագրեցի նրա աննշան թերությունները խոշորացույցով մեծացրած, հնարեցի չեղած թերություններ: Լսելով ինձ, կարելի չեր կարծել, թե չկա աշխարհի յերե- սին և չի յեղել ավելի ամբարտաւան, ավելի հիմար և նույնիսկ ավելի տգեղ ու հակակրե- լի աղջիկ, քան Լուիզան: Յեմ այս բոլորը՝ Լեոնին հիասթափեցնելու համար: Յես ջախջախում էյի նրա կուռքը, ձը- գում նրա վրտների տակ, վորպեսզի վրձնչացնեմ նրա սրտում խորին հավատը: Այն ինչ՝ գիտեյի վոր այդ կուռքը վրձնչով

մեղավորը չէ յուր մոլեռանդ յերկրպագութի առջև: Նա դուցե չէր ել յերևակայել, վոր յուր պարզ ընկերական վարմունքը կարող է մի սրատանու սրտում առաջացնել այդքան հասուն, այդքան խորը և ջերմ զգացում...

Սակայն լեռնն ավելի մեծահոգի և ինչ-հանձն եր, քան կարող էյի յերևակայել: Նրա կեղեքվող կրծքից դառն հեծկլտանքի հետ դուրս եյին դալիս միայն այս բառերը.

«Լուսիղան պակասություն չունի... Լուսիղան հրեշտակ է»...

Յեղել են մոլեռանդներ, վորոնք կրակի միջից իրանց այրվող ձեռները պարզել են դեպի վեր, աղոթել ասածուն, վորի անուհի նրանք դատապարտվել են այրման: Այսպես եր և՛ լեռնը: Անհուն տանջանքների բռնում նա դեռ պաշտում եր յուր իդեալին, վորովհետև դա նրա միակ աստվածունչին եր:

Նա զսպեց հեծկլտանքները, սրբեց

արցունքը, վոտքի կանգնեց, գլակը վերցնելով:

— Պետք է շնորհավորել սինյորա Ստեֆանիային, — ասաց: — Բայց այժմ ուշ է... վաղը... Ներողություն, սինյոր, Լուսիղայի համար չեյի լալիս... Հոգնած եմ... Գիտե՞ք... գիտե՞ք... Լուսիղան զուր է ամուսնու հետ գնում Պարիզ... Կավալլարոն գնում է յուր ձայնն ավելի մշակելու... Լուսիղան յուր ապագան կգոհի նրան... Բայց ի՞նչ ինչ... ի՞նչ ինչ...

Քանի մի ըռպե նրան պաշարեց անձնասիրության և ամոթի զգացումը: Նա շփոթվեց յուր թուլությունից, արտասուքից: Շփոթվեց այնպես, վոր յերեսիս չէր ուզում նայել: Վերջրեց մի քանի անգամ մանդուլինան աննպատակ, հետ դրեց, գլխարկը ձեռքին սկսեց փնտռել նրան, ծիծաղեց կեղծ, անբնական ծիծաղով: Վերջապես, ճանկեց յուր թանձր մազերը, կանգնեց սեղանի մոտ և կարմրած աչքերը հառեց լամպարի լույ-

սին: Չգիտեմ ինչու, միշտ նրա աչքերը ձգտում էյին դեպի լույս: Նա սիրում էր նայել արեգակի շողերին, լամպարի լույսին, վառարանի կրակին... Յեւ այդ լինում էր մանավանդ այն միջոցներին, յերբ նրա մըտքերը սղտորված էյին, նրա հոգին խռովված էր...

Յես տանջվում էյի անգորությունից, վորովհետև չգիտեյի՝ ինչով մխիթարել մարմնացած տանջանքը:

Լուսթյունը տևեց յեփկար: Յես անցուդարձ էյի անում. նա շարունակ կանգնած էր: Հանկարծ, չրթունքները կրծոտելով, գլխարկը մի ձեռքով խփեց մյուս ձեռի ափին, շուռ յեկավ և, առանց ինձ հրաժեշտ տալու, արագ քայլերով դուրս գնաց...

Մանգոլինան մնաց սեղանիս վրա, կարծես, վշտացած, վոր դարձյալ իրան մոռացան... Ձե՞ վոր Լեոնը յեկել էր նրան տանելու, վոր վաղը նվազի շոգենավի վրա...

Ինձ պաշարեց զղջման զգացումը. ինչո՞ւ

այդպես շուտ և անդգույշ հայտնեցի նրան լուրը: Ով գիտե՞ ուր վազեց և ինչ կարող է անել: Յերկու անգամ բարձրացա վերև և, դրսից լսելով նրա ձայնը, հանգստացա, հետ յեկա: Սկսեցի ինձ մխիթարել այն մտքով, վոր կատարել եմ անկեղծ բարեկամի պարտք, բանալով Լեոնի աչքերը: Մտածեցի նաև, վոր ե՞հ, ինչ և լինի, տասնութ տարեկան պատանի յե, հաղիվ թե վիշտը նրա սրտում յերկար ապրի: Լաց կլինի, լաց կլինի Լեւոնը՝ կհանգստանա... Մտածում էյի այսպես և, միևնույն ժամանակ, զգում, վոր սխալված եմ...

Առավոտը զարթնեցի մի անսովոր ծանրություն սրտիս վրա: Շտապով խմելով մի բաժակ թեյ, գնացի վերև: Լեոնը տանը չէր: Ալմաստն ասաց, թե գիշերը, քնկողին պառկելուց առաջ, տվել է իրան հիսուն ռուբլի և համբուրվել հետը, թե գրեթե ամբողջ գիշերը նստած է յեղև զրասեղանի քով, դրել և, ջնջել, աչատեղ: Առավոտը

կրկին համբուրվել է նրա հետ և դուրս գնացել, տանը թողնելով կիթառը, վոր ամեն օր հետը տանում եր:

— Նա տխուր եր, — հարցրի յես:

— Վոչ տխուր, վոչ ուրախ. այնպես եր, ինչպես միշտ:

Կիթառը տանն է, մանդոլինան սենյակումս. պարզ է, վոր նա վո՛չ պանդուկ է դնացել, վո՛չ շոգենալ: Ո՞ւր կարող է լինել: Յես փափաղեցի տեսնել նրան անպատճառ, հենց նույն ժամին. յես սաստիկ անհանգիստ եյի: Դուրս յեկա, պատեցի թատրոնների շուրջը, անցա յերկու անգամ Դերբասյան փողոցը, ուր յերբեմն Լևոնը զրոսնում եր: Չկար: Որը կիրակի յեր. մտածեցի, գուցե հայոց յեկեղեցումն է. կիրակի որերը յերբեմն գնում եր պատարադ լսելու: Այնտեղ ել չեր:

Ավելի քան յերկու ժամ թափառելուց հետո վերադարձա տուն մտամոլոր: Թվում

եր ինձ, վոր մի բան եմ կորցնում, մի շատ թանգազին բան:

Դարպասի առջև հանդիպեցի Չառչենկոյին: Նա Լևոնի սենյակից եր դալիս: Նա ել եր փնտռում ընկերոջը, չգիտեմ ինչ-վոր «կարևոր» գործի համար: Յեղել եր պանդուկներում, «Խերսոն» շոգենալի վրա, հարցրել եր. նավաստիները այսօր նրան չեն տեսել:

Պատմեցի նրան պատահածը:

— Ո՛ր, ունայնություն, — գոչեց բանա: Եղծն յուր սովորական վոգևորությամբ. — յես միշտ լսակ էմ, թե սերը դեպ: կինը հոգու հիվանդություն է: Լևոնը վաղուց է ինձ խոստովանել, թե սիրահարված է այդ աղջկա վրա: Ո՛հ, ի՛նչքան եր խոսում նրա մասին, ի՛նչպես հառաչում... Պետք է գտնել նրան, հենց իսկույն... նա տաքարյուն է...

Խնդրեցի նրան մի քանի բոպե սպասել ինձ դրսում: Դնացի սինյորա Ստեֆանիայի

մոտ: Անշուշտ Լևոնն այսօր յեղել է նրա մոտ. չե՞ վոր ուզում եր շնորհավորել նրան:

Յերջանիկ տրամադրության մեջ գտա Ստեֆանիային: Նա ուրախությունից յերգում եր ու պարում Ռախայի մոտ այն բոպեյին, յերբ մտա սեղանատուն: Նա ասաց, թե հրավիրել է մի քանի բարեկամներ ու ծանոթներ, թե պետք է մի լավ զվարճանալ:

— Ա՛խ, սինյոր, այնքան ուրախ եմ, վոր ուզում եմ բոլորին գրկել ու համբուրել:

«Մի՛ դուցե և ինձ» — ակամա մտածեցի յես, գրեթե յերկյուղով նայելով նրա սյունների պես հաստ և ուժեղ կռներին:

Լևոնի մասին ասաց, թե առավոտն յեղել է յուր մոտ, շնորհավորել է, ձեռքը համբուրել:

— Նա քաղաքավարի պատանի յե, իսկ և իսկ արտիստ: Կարծես, հայրը վարսավիր չի յեղել, այլ ջենտլմեն: Բայց ծիծաղելի յեր, չեր հավատում Լուիզայի ամուսնու-

թյանը: Հեռագրերը տվեցի, ինքը կարդաց, մեկ ել շնորհավորեց, բայց այնպես մտիկ արավ աչքերիս խեթ-խեթ, ապշած, վոր, կարծես, նոր եր տեսնում ինձ: Հետո առանց դես, առանց դեն ասաց. «Սինյորա Ստեֆանիա, մորս սիրեցեք, նա խեղճ կնիկ է»: Առհասարակ շատ ոտարոտի յեր...

Այսքանը բավական եր, վորպեսզի իմ մեջ ծագեր վատ նախազգացում: Դուրս դալով փողոց, Չաուչենկոյին հաղորդեցի իմ յերկյուղը: Նա առաջարկեց գնալ քաղաքային թատրոնի կողմերը: Իցկոն այժմ պիտի այնտեղ լինի. նա կարող է գտնել Լևոնին:

Իցկոյին հանդիպեցինք յուր հասակի մի հույնի հետ սաստիկ վեճի բռնված: Հույնը կատաղել եր, հայհոյում եր Իցկոյին, անվանելով նրան «քոսոտ ջհուղ», «սատկած առնետ» և այլն: Իսկ Իցկոն միայն կրկնում եր. «դու ինքդ, դու ինքդ»:

Չաուչենկոն, սպառնալով հույնին գավազանով ջախջախել նրա գլուխը, ստիպեց

Նրան լուել: Հայտնվեց, վոր վեճը Լևոնի պատճառով եր: Հուլյնը Լևոնի մրցակիցն եր թատրոնի վերնահարկում և շվացնում եր այն յերգիչներին, վորոնց նա ծափահարում եր: Նա իցկոյի մոտ Լևոնին հայհոյել եր: Իցկոն պաշտպանել եր բացակա ընկերոջը և վեճի լունվել:

Յերբ Չաուչենկոն պատմեց ինձանից լսածը, Իցկոն, վերուվեր թռչկոտեւելով, գոչեց.

— Իհե', իհե', խեղճ Լևոն...

Նա ևս գլխոյն, վոր Լևոնը միշտ յերազում ե Լուիզայի մասին, և պատմեց մեզ մի քանի մանրամասներ: Ի միջի ալլոց, առայ, թե շատ տխրելիս Լևոնը գնում եր «Ալեքսանդրյան պարկ» կոչված զբոսավայրն ու յայնտեղ ծովափի կողմում, մի հեռավոր նստարանի վրա նստում, կիթառը ծնկների վրա դրած, և մտիկ անում նախահանգստից դուրս յեկող շոգենաւիւերին: Քանի՞—քանի անգամ Իցկոն հանդիպել ե նրան այդ դրու-

թյան մեջ, և նա ասել ե. «Իցկո', յերբ մտիկ եմ անում մի հեռացող շոգենաւի, ինձ թվում ե, վոր յես ել նրա վրա ուրիշների հետ գնում եմ հեռու, հեռու յերկրներ»...

— Գնա'նք Ալեքսանդրյան պարկ, այնտեղ ե, յերեւի,— առաջարկեցի յես:

Տասը բարեյում հասանք զբոսավայրը, անցանք այդ ընդարձակ այգին յերկայնու-թյամբ ու լայնությամբ, նայեցինք բոլոր ծառուղիները. չկար ու չկար Լևոնը...

Յես վերադարձա տուն հոգնած և՛ փիպիկապես և՛ հոգեպես, թողնելով Չաուչենկոյին և Իցկոյին վորոնեւ իրանց կորած ընկերոջը...

Վատ նախազգուշացումս ինձ այնքան չառացրել եր, վոր յես առանց վորեւի պատրուվակի հրաժարվեցի մասնակցել սինյորա Ստեֆանիայի այդ որվա ուրախ խնձուլքին: Յես պառկած եյի հազուստով անկողնակալիս վրա և մտածում եյի Լևոնի և միմիայն Լևոնի մասին: Նրա տխուր, հուսահատությամբ լի աչ-

քերն եյի հիշում վերջին բոպեյին և նրանց մեջ կարդում եյի մի փոքրիկ, բայց սքանչելի հերոսի հոգու անհուն տվայտանքը: Յերևակայում եյի նրան յուր թշվառ հոր դրուժյան մեջ. հարբած, կեղտոտ, վեր ընկած թատրոնի դռների առջև, անցորդներին ծաղրին ու սրախոսություններին յենթարկված...

Նայում եյի նրա մանդոլինային, սիրտս մորմոքվում եր: Անշունչ դործիքը, կարծես, լեզու չեր ստացել, վողբում եր յուր տիրոջը: Յես վերցրի նրան սեղանիս վրայից, քաշ արի պատի մի անկյունում, վոր այլևս աչքիս չընկնի...

Մի քանի անգամ մատներս դիպան նրա լարերին, և նրանց թույլ հնչյունները հիշեցրին ինձ այն նշանավոր խոսվորը, յերբ Լեւոնն առաջին անգամ նվագեց «Մադրիդի չըջմուլիկը»: Թշվառ չըջմուլիկ, ուր ես դու այժմ...

Իսկ այնտեղ, հարևան սենյակում ուտում, խմում, զվարճանում եյին հրափր-

վածները: Լսում եյի Ռախմայի ձայնը և սինյորա Ստեֆանիայի բարձրաձայն ուրախ ծիծաղը, մոր առատ-առատ ըղիսում եր նրա լայն, առողջ կրծքից... Փոքր առ փոքր նյարդերս թմրեցին. յես ներհեցի, վերսկսեալս դրեթե լամբողջ գիշեր չեյի քնել... Կեսքուն և կիսաթթուն դրուժյան մեջ լսեցի ինչ-վոր զղրդոց: Վեր թռա տեղիցս... դա Լեոնի մանդոլինան եր, վոր ընկել եր պատից հատակի վրա: Նույն բոպեյին, յերբ դործիքը նորից քաշ եյի անում պատին, դրսից լսեցի անսովոր աղմուկ: Շտապեցի նախասենյակ և այնտեղ հանդիպեցի սինյորա Ստեֆանիային յուր հյուրերի հետ: Նրանց դեմքերն արտահայտում եյին դարձացում և յերկյուղ:

— Ի՞նչ ե պատահել, ի՞նչ ե պատահել, — հարցնում եյին միմյանց:

Մեր բնակարանի մուտքի առջև կանգնած եր այրի Ալմաստը և ձեռները տարածած դեպի ներքև, դռում եր հրդեհում այրվողի պես: Յերկու վոստիկան և մեր գալթապահ-

բարձրացնում էյին սանդուղով... Լևոնին:
Նրանց հետևից բարձրանում էյին Չաուչեն-
կոն և Իցկոն:

Նայելով Լևոնի թրջված հագուստին,
կտրտած դեմքին, ամեն ինչ հասկացա...
Մնացյալն յերկու խոսքով սրտմեցին Չաու-
չենկոն և Իցկոն:

Լևոնին հանել էյին ջրից նավաստիները
«Խերսոն» չոզենալի տակից, վոր յերկու չա-
բաթից հետո պիտի տաներ նրան Իստալիա...

1902 թ.

Բաբու

Պատ. խմբագիր՝ Բ. Չարյան
Սրբագրիչ՝ Ս. Փարսադանյան

Գլավրիտի լիազոր՝ Տ—1634 Հրատ. 4605.
Պատվեր 463. Տիրած 6000.

Պետհրատի I տպարան, Յերևան, Լենինի 65.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0352998

Գիրքը 80 կ.
Վազմը 40 կ.

98247

Շիրվանզադե

АРТИСТ

Гиз Армянской ССР, Ереван, 1938.